

4° Diff. 3791 (II).
Q. D. B. V.
DISSERTATIO MEDICA INAUGURALIS
SISTENS

**FEBRIS MALIGNÆ
IDEAM GENERALEM.**

QUAM

*SUB AUSPICIIS DIVINIS
CONSENSU ET AUCTORITATE
GRATIOSÆ FACULTATIS MEDICÆ
IN INCLYTA ARGENTORATENSIVM
UNIVERSITATE*

PRO LICENTIA

SUMMOS IN ARTE MEDICA HONORES
ET PRIVILEGIA DOCTORALIA
LEGITIME CAPESSENDI

DIE VI. FEBRUARII ANNO MDCCLX.

H. L. Q. C.

SOLEMNI ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

RUDOLF GOTTFRIED SCHWARZ,

CAROLSRUHENSIS

PHYSICUS DYNASTIÆ BADENWEILER.

ARGENTORATI, Typis SIMONIS KÜRSNERI, Cancellariæ Typographi.

CHAM

IN HACER. MAGNVS ORNAMENTVM
GRATIOSA FACULTAS MEDICAE
CONSENSU ET AUCTORITATE
SVM NVPICIS DINIVS

SERENISSIMO
PRINCIPI
DOMINO^{AC} DOMINO
CAROLO
FRIDERICO
MARGGRAVIO
BADENSI ET HOCHBERGENSI
LANDGRAVIO
SAUSSENBERGENSI
COMITI
IN SPONHEIM ET EBERSTEIN
DYNASTÆ
IN ROETTLEN BADENWEILER LAHR
ET MAHLBERG REL. REL.
PRINCIPI AC DOMINO MEO
LONGE CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME PRINCEPS

DOMINE CLEMENTISSIME

*P*ietatis jussui obedio, mentisque devotissi-
ma submissione **TIBI** obstrictæ incita-
mentis, non mori inter litterarum cultores recepto,
dum

*dum CELSISSIMO NOMINI TUO levi-
denses hasce pagellas consecrare audeo.*

*Summa, qua polles, clementia, quamque in TE,
SERENISSIME PRINCEPS, non cives tan-
tum TUI, sed & exteri omnes admirabundi suspiciunt,
facit ut sperem; veniam apud TE consequuturam
meam temeritatem.*

*Quam gratiam abs TE, DOMINE CLE-
MENTISSIME, me eo facilius impetraturum,
tantomajore animi confidentia sperare audeo, quanto no-
tior est cunctis TUA in omnes qui litteras artesque li-
berales colunt, quique de patria bene mereri gestiunt,
munificentia, qua etiam me (id quod gratissima
mente*

mente ætatem recolam) nuper dignatus es, me Dy-
nastiæ TUÆ Badavillensi medicum clementissime
præficiens.

Accipe igitur serena, qua soles, fronte hoc qua-
lecunque devotissimæ submissionis meæ ac immortalis
gratitudinis publicum testimonium, non quidem satis
condignum TANTO PRINCIPE, attamen ex
intimo pectore pronatum.

Quod superest, ardentissima, quæ pro TUA
salute ac incolumitate, PATRIÆ PATER OP-
TIME, jugiter facio vota, publice hic repeto,
quorum summa eo tendit, ut DEUS O. M.
cujus beneficium numen principum optimi, qualis

TU

TU es, in terra referunt, *TE* nobis quam diutissime velit esse superstitem saluum, incolumem, ac felicem, una cum *SERENISSIMA CONJUGE*, principum optima, & *SERENISSIMA PROLE*, patriarum virtutum hærede. Assistat cunctis consiliis *TUIS*, quæ pro salute publica conservanda, civiumque *TUORUM* felicitate augenda indefesse suscipis, iisdemque exoptatissimos largiatur successus: Coronet regimen *TUUM* flore perpetuo, & prosperitate non interrupta, illudque ad ultimum vitæ humanæ terminum extendat, quo seræ posteritatis felicitatem, quam in præsentì rerum statu sapientia *TUA* condis & stabilis, lætus adspicere possis.

Ita

*Ita vovet devotissima mente atque ex animo,
debitæ TIBI venerationis pleno, precatur*

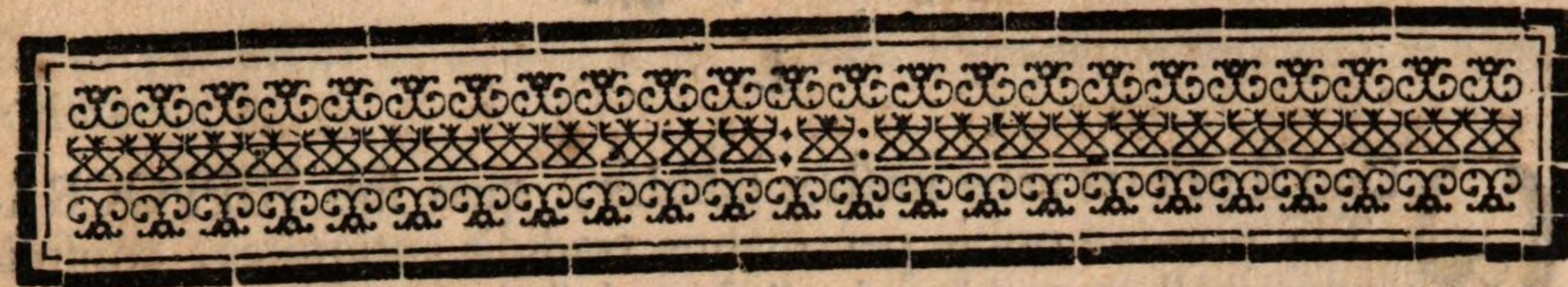
SERENISSIME PRINCEPS

DOMINE CLEMENTISSIME

SERENISSIMI NOMINIS TUI

subjectissimus ac devotissimus

REUDOLF GOTTFRIED SCHWARZ.

FEBRES, uti alios morbos, ratione indolis suæ vulgatissima distinctione dispesci in benignas & malignas, cuius, qui vel a limine salutavit Apollinis templum, satis superque notum.

Difficile autem est, & prorsus impossibile videtur, de eo, quod medicis hisce terminis venire suevit, notionem dare, quæ & distincta sit, & ita determinata, ut non modo cunctis, malignitatis nota distinctis morbis, acutis chronicisve, internis externisve; verum & eorundem Symptomatibus adplicari queat. Utrumque tamen necessarium, si & usui & rationi satisfacere volumus. Terminos, uti in vita communi, sic & in artibus scientiisque, invenit usus, ut aliquid iisdem, tanquam signis, distinguatur; Notionem cum eadem voce eandem combinare, combinatamque intelligere, jubet ratio. Commune autem plerisque artibus scientiisque vitium existit, varius ejusdem vocis ut sit intellectus, unde infinitarum difficultatum & confusionum origines repetendæ.

Quum igitur mihi sit animus, hisce paginis eas generatim per-lustrare febres, quæ malignarum nomen gerunt, earundemque, quoad potiora momenta, quibus ab aliis differunt febribus, brevem exhibere delineationem; ordinis legibus satisfactorius, sub Dissertationis meæ exordium nonnulla in antecessum de eo, quod Medicis maligni nomine in morbis intelligi solet, generatim præfari placet, hujusque termini potiores significatus breviter indicare, antequam ad febris malignæ notionem explicandam accedam. Quum vero jam primi in arte magistri, quorum ad nos pervenere monumenta, morbis variis, febrilibus potissimum, malignitatem quandam attribuerint, non abs re erit, ab his ordiri nostram tractationem.

A

I. Quod

I.

QUod si primas artis nostræ tabulas, quas sub HIPPOCRATIS nomine nobis per manus tradidit antiquitas, consulimus, nullam quidem in iisdem descriptionem earum febrium, quæ nostris temporibus non sunt infrequentes, quæque per eminentiam malignæ dicuntur, invenimus; Subinde tamen morborum, frequentius vero Symptomatum, mali moris mentionem ibidem fieri deprehendimus. Uti vero plerisque utitur terminis technicis HIPPOCRATES nulla addita explicatione, illorum intellectum hominum vulgo, vel medicis saltem suorum temporum, satis perspectum supponens; ita quoque quid per κακον-
des suum intelligendum, nullibi distincte exponit. Unde diversum ab eo, quem dudum vulgo obtinuerat, sensum termino huic neutiquam tribuisse videtur. Græca hæc vox idem plane quod Latinorum malignum significat, denotatque generatim, quicquid perniciem & periculum habet conjunctum; speciatim vero, illum hominum perniciosum mutabilemque genium exprimit, qui non aperto Marte agunt, sed fallaci quadam lenitate aliis adblandiuntur, iis ut insidias struant, dumque sunt mali, optimi videri volunt.

II.

Quæ si ita se habent, secundum primitivam significationem malignum in morbis cum omne gravius periculum cum morbis conjunctum exprimet, tum illam innuet perniciem, quæ sub aliqua levitatis larva insidiosè latet. Utroque autem significatu promiscue hac voce usus videtur HIPPOCRATES. Sic quas alibi summe malignas dixerat febres, mox perniciosissimas vocat. v. g. libr. prænot. p. 11. collat. libr. de judicat. pag. 20. Edit. FOES. sic passim Symptomata recensens, quæ leviora adparere possint rerum ignaris, quam quæ attentionis multum mereantur, ea malignitatis infamia notat, sed eadem illa Symptomata alibi mala, perniciofa, difficilia pronuntiat. v. g. Prorrhæ, l. 14. Collat. Prænot. Coac.

Coac. 93. uti & Prorrhēt, l. 39. collat, Prænot, Coac. 42. & alibi passim.

III.

Eodem, quem modo indicavimus, sensu hunc terminum pariter adhibuere medici Græci insequentēs, magis tamen specialiori significatione usi, quemadmodum id ex eorum principe CLAUDIO GALENO manifesto adparet. Is enim Comment. l. in Prorrhēt. l. 14. HIPPOCRATEM reprehendit, quod tremores melancholicæ ecstasi supervenientes adpellaverit malignos, siquidem „ quod summe periculosum est Symptoma, aliam, inquit, quam „ maligni exigebat significationem, quum maligni morbi adpellentur, quicumque periculum minitantur, ita tamen, ut non „ præcidant salutis spem (sc. ob mutabilem suum genium).

IV.

Definitionum medicarum auctor, quem nonnulli GALENUM esse contendunt, generatim per malignum morbum intelligi dicit eum, qui potestate est gravis, specie autem levis, Criseos determinata tempora non habet. Quæ quidem definitio breviter nervosæque hætenus prolata complectitur, verum enimvero dum criticorum dierum mentionem facit auctor, nonnisi illis adfectionibus, quæ criseos sunt capaces, convenit; reliquis vero, uti & Symptomatibus prorsus adplicari nequit. Quadratur autem non male in febres, quas dicunt, malignas, in quibus omnia non raro mitiora adparent, quam ut magnum ominari debeas periculum, idque non in invasione tantum, verum etiam per reliquum decursum suum. Habent denique & hæc malignæ febres, ut non destituantur crisibus; verum & hæc admodum infidæ existunt, certaque & determinata tempora non observant, multo minus illum dierum ordinem, adquem veteres medici in febribus adeo religiose respiciebant.

In hacce igitur dolosa lenitate, perniciosaque febrium irregularitate primi in arte magistri earundem posuere *κακονδειαν*, malignitatem, sive uti CÆLIUS AURELIANUS ait, earundem nequitiam, libr. I. de morb. ac : c. 5. Longissime ab his diversi sunt seculorum posteriorum scriptores, quibus malignus morbus idem est ac virulentus, qui deleteria sua qualitate non illi tantum, cui inexistit, subjecto, verum & aliis, contagio, interitum minatur. Quæ quidem, uti satis superque constat, quam maxime communis maligni morbi facta est significatio; quam quis ei primus tribuerit ignoramus, parumque scire refert. Verum hæc altioris momenti quæstio est, quam non ignorare omnium sane interest mortalium; an omnes revera, qui maligni dicuntur, morbi ea sint præditi qualitate? de quo autem hic nondum est agendi locus. De reliquo, quum rem innuat, eamque non minimi momenti, termino qui hocce utitur sensu, rei, quam dicit, præsentiam in omnibus, quos malignitatis nota distinguit, morbis evincere tenetur; debetque demonstrare, materiam morbificam non tantum venenata qualitate esse præditam; sed & ab ejus vi dependere morbi perniciem, ejusdemque morbi per plura subjecta propagationem. Quocunque in casu id præstare valebit, in illo etiam terminum ut modo indicato sensu adhibeat, nihil impediet.

VI.

Aliis morbus dicitur malignus, qui gravioribus, quam quæ ejus naturæ conveniunt, symptomatibus stipatus incedit. Quæ quidem definitio aliquid dicit, sed nihil explicat. Dicit adesse periculum vulgari majus, morbique anomalam quandam; unde illis quidem morbis, qui non constanter maligni dicuntur, sed sæpe benigni sunt, adplicari potest; reliquis vero, qui per eminentiam adpellantur maligni, prorsus adplicari nequit. Nonne enim
eorum

eorum natura essentialiter ea requirit, quibus perpetuo stipantur, symptomata? Ipsa autem hæc symptomata nonne interdum, imo sæpe sæpius, præsertim circa initia, mitiora adparent, quam quæ morbi tam exitialis naturæ convenire videntur? Adde, quod hacce definitione malignus morbus ab acutiori, atque anomalo non satis distinguantur.

VII.

Silentio prætereo definitiones complures alias, minus receptas, harumque ex numero illas inprimis, in quibus morbum malignum cum contagioso, exanthematico, magno, peracuto &c. confuderunt auctores; aut definitiones reales condituri, hypotheses in medium protulere varias, malignitatisque essentiam modo in putrore summo, modo in verminosa colluvie, modo in acrimonia quadam corrosiva, eaque vel acidæ vel alcalinæ, vel prorsus singularis indolis, modo in summo inflammationis gradu, modo naturæ, nescio qua, antipraxia, sexcentisque aliis quæfivere.

VIII.

ANGLIÆ HIPPOCRATES in Schedul. monit. de nov. febr. ingr. de malignitate pronunciat, ejus, five verbum sine notionem dixeris, inventionem humano generi longe ipsa pyrii pulveris inventionem letaliorem fuisse; Passimque in scriptis suis, cedro dignis, ob rationes non contemnendas in eos graviter, qui crebrius hacce voce utuntur, indignatur. Ab eo fere tempore malignitatis nomen in morbis acutis æque male audire coepit, ac Scorbuti in chronicis. Immo complures ex recentioribus fuere medicis, iique summa doctrina expertaque prudentia illustres, qui terminum hunc inter ignorantiaæ asyla, aut phanthasiæ ludibria referendum esse arbitrati sunt. Id quod præ ceteris præstare conatus est anonymus auctor libri gallici de febribus malignis & pestilentibus, Parisiis 1742. II. Tom. in 8vo. evulgati. Non nosmet huic immisceamus

mus quæstioni! Poterit enim id esse verum penes multos. Poterit forte in haut paucos dici illud Poëtæ Itali

Jo batezzo di maligno

Ogni mal che non intendo &c.

Hæc vero omnia non obstant, quo minus accuratissime semper veritatis medicæ cupidis inquirendum sit in morborum characteres, & si quos peculiari indole præditos, multosque in eadem indole convenientes deprehendunt, quid impedit, quo minus & peculiari eandem distinguant nomine? quocunque vero utaris termino, erit arbitrarium. Utemur autem eandem ob rationem eo, qui dudum fuit receptus, in id solummodo intenti, ut ne eundem, ceu sonum mente destitutum, pronunciemus, aut si quos dudum obtinuit diversos significatus, eos inter se confundamus. Verum jam propius ad institutum nostrum est accedendum & febris malignæ notio paulo plenius evolvenda.

IX.

Videlicet non medicos tantum, sed & hominum vulgus dudum tot seculorum docuit experientia, dari singulare febrium genus cum ob summum, quo stipatur, vitæ discrimen, tum ob fallacem, quo incedit, genium merito extimescendum, quod non infrequenter ab initiis mitioribus, nihil saltem sinistri minitantibus, celeri inopinataque catastrophe ad gravissima quæque, tanquam ex insidiis, properat symptomata, quodque nunquam non aliquid monstri alit, Proteique instar variis formis fallit, ut non raro diagnosis & prognosis, expertissimorum etiam virorum, deprehendatur vana, & cui debellando quum nec naturæ vires sint pares, nec artis auxilia hætenus sufficiant, maxima semper ægrotantium pars e medio tollitur; atque has, ultra ordinariarum sortem perniciosas, febres. malignas adpellare fœvit schola medica. Docet porro experientia, ex febrium numero alias, nullo non tempore hocce genio præditas esse, alias vero, non nisi sub certis conditionibus, aut in quibusdam subjectis, in hanc perniciosam indolem degenerare.

generare, alio tempore omni per se periculo carentes, aut saltem non tanto stipatas; prioris generis febres dicimus malignas veras, per se vel & per eminentiam tales, posterioris, complicatas vel per accidens malignas adpellamus. Docet denique eadem magistra, ex earundem febrium censu modo aliam atque aliam speciem diversa hic illicve corripere subiecta, modo unam eandemque eodem tempore ac loco plures invadere mortales; illas malignas adpellant sporadicæ seu singulares, has epidemias seu populares nuncupant; & quotiescunque cum insigniore strage per populum grassantur, pestilenciales.

X.

Quicumque vero ad omnia, quæ in cunctis hisce febribus observare licet, phænomena animum advertit, inter omnia, quantum quantus illorum est numerus, reperiet nullum, omnibus quod sit commune, præter summam artuum lassitudinem, totiusque corporis debilitatem, & virium omnimodam prostrationem: reliqua vel non in omnibus individuis, vel non omni morbi tempore sunt præsentia. Hæc virium prostratio vel subito contingit, vel sensim sensimque invalescit; illud in epidemicis, hoc in sporadicis frequentius fieri solet, semper autem, omnique morbi tempore, præsens existit, gradu licet diverso. Habet vero id singulare, ut sit absque manifesta causa sc. occasionali *ανευ φανεράς προφασίος*, seu quæ nulli in rebus, quas nonnaturales dicunt, errori jure meritoque attribui queat. Etsi enim non desint, qui varios in rebus non naturalibus commiserint errores, viresque, vg. vigiliis, mœrore, tristitia, terrore, aliisque, debilitarint; hæc tamen causæ in plerisque minime sunt sufficientes, iis ut tantus virium lapsus merito imputari queat, siquidem & graviores, alio tempore in hisce rebus ab eodem subiecto commissos, errores non tanta subsequuta sit virium jactura; in infinitis autem nullus non modo præcessit error, verum & exactissima adversus morbum observata fuit prophylaxis. Virium vero prostrationem hic latiore sumimus sensu. Probe enim notandum, triplicem

cem fere debilitatem, viriumque prostrationem in febribus acutis, imprimis sub earum primordiis, observari, veram, adparentem & consensualem. Veram dicimus, quæ a virium vitalium imminutione, destructione, & deperditione dependet; adparentem adpellamus, quæ ab earundem virium suppressione & suffocatione originem ducit. In illa sanguinem detrahare non licet plerumque, ut ne debilitentur magis vitæ vires; hæc largas postulat, neque raro iteratas, Venæsectiones; illa malignis frequentior, hæc aliis familiarior est febribus. Prouti hæc bene notat vir clarissimus, inque artis nostræ emolumentum natus ANTON. VON HAEN Rat. Med. T. III. pag 28. seq. Consensualem vero illam nuncupamus, quæ a materia quacunque acri in ventriculo vel & circa eundem hærente producitur. Optime enim observat Perillustr. L. B. DE SWIETEN in BOERHAAVH Aphor. 661. commentans, hære aliquando in morbis aliquid circa præcordia, quod, venenata quasi vi, omnes vires uno momento prostermit, & quamdiu ibi hæret, summam debilitatem facit, quamvis nulla jactura liquidorum prægressa fuerit, neque observabilis ulla mutatio in solidis fluidisque partibus reliquis inveniat, cui subita nata debilitas attribui queat. Etsi vero singula hæc prostrationis virium genera in malignis occurrant, nec raro una alteri superveniat, illa tamen, quæ a vera primarum virium motricium machinæ animalis debilitate ortum trahit, iis magis essentialis videtur; id enim ni foret, adhibitis auxiliis, quæ adparens & consensualis exigit, pariter evanesceret, aut saltim mitigaretur, quod tamen experientiæ repugnat.

XI.

Quæ si ita se habent, dicta virium prostratio quam maxime ad febris malignæ notionem formandam requiritur. Ea vero penitus perspiciuntur, si ad sequentia attendere placet. Scilicet si ad omnia, febres in universum omnes, comitantia phænomena animi advertimus, duo potissimum deprehendimus momenta, quæ
ubi-

, ubique febris præfens dicitur, reliquis sunt constantiora, nimirum
 cordis atque arteriarum motus vario adauctus est modo, artuum
 vero vires relative ad cordis vires imminutæ sunt, ut adeo non
 male Vir Cl. FRANCISC. DES SAUVAGES febris characterem
 universalem in duobus hisce momentis conjunctim sumtis posuisse
 videatur in Pathol. method. p. 210. Etenim si quid est, quod in
 hanc definitionem dici potest, id & in reliquas cadet omnes, ipsa-
 que interea libera erit a plerisque, quibus reliquæ premuntur, diffi-
 cultatibus, id quod multis argumentis evincere possem, si mihi li-
 beret extra oleas vagari, meque quæstioni ad nauseam usque agi-
 tatæ de definienda febre immiscere. Nonnisi quæ hujus sunt loci
 breviter tangam. Nimirum quamcunque tibi de febre notionem
 formaveris generalem, sive in calore præter naturam cum Clau-
 dio GALENO, sive in caloris hujus causa, pulsus velocitate, cum
 magno BOERHAAVIO ejus quæsieris essentiam, manca erit pro-
 fecto tua definitio, nisi & illud adjicias quod requiritur, ut & ca-
 lor & pulsus velocitas reddantur febriles. Optimi quique Medi-
 ci, febrim definituri, semper læsionem quandam functionis ad fe-
 bris conceptum requirebant, sed non explicabant, quænam ex in-
 finitis ista præcise sit læsa functio, febrem omnem tam individuo
 comitans nexu, ut ab eadem separari nullo queat modo, quæque
 adeo cum febre incipiat, cum febre augeatur, minuatur cum ea-
 dem. Hancce igitur virium artuum imminutam relationem ad
 cordis vires dicimus, eo quod nulla reperietur febris, quæ dictam
 functionis læsionem non habeat comitem, utpote quæ non modo
 omni adest feбри, verum etiam omni febris tempore præfens exi-
 stit; immo feбри adeo essentialis est, ut etiam tunc temporis adsit,
 quando illa ipsa symptomata, quæ a plerisque feбри essentialia di-
 cuntur, & sane reliquis etiam constantiora sunt, calor nimirum
 p. n. & pulsus velocitas, vel semper vel frequenter deficiunt, vi-
 delicet tempore febrilis insultus & frigoris, ubi non raro horum
 existit prodromus, ut febricitantes vel ex rudi plebe paroxysmo-
 rum circuitum firmiter inde concludant, raroque fallantur. Quin
 febre jam cessante febrilem langorem periodice quandoque redire
B
vide-

videmus in febribus intermittentibus. Virium autem modo dicta imminutio ubi non adest, licet modo indicata phænomena, in quibus febris essentiam ponunt alii, adsint, febrim præsentem esse contendet nemo, nisi cui volupe est ad logomachias delabi. Si quis frigore hiberno totus fere congelatus rigeat horreatve, si æstivo tempore vehementissimus calor totum corpus urit, si post motum corporis vehementiorem vel post varias, etiam pergratas, mentis perturbationes, pulsus velocitas mirum quantum apprehenditur aucta, nemini horum persuadebis, eum febricitare, quamdiu pristinam virium relationem non sentit imminutam; accedat vero virium cordis augmento muscularis motus languor, jam ejus de febris præsentia suspiciones audies, non vanas.

XII.

Pertinet igitur motus muscularis languor quidam, viriumque relativa imminutio ad omnis febris notionem; proque harum plus minusve imminuta relatione febres, ceteris paribus, in benignas & malignas dividuntur. In illis vires adhuc satis sunt constantes, aut lapsis iisdem, evidens habetur causa, cui virium jactura jure meritoque attribui queat, in his summa virium prostratio adest, nulla interea manifesta causa, cui tantus virium lapsus cum aliqua veri specie imputari queat. Quum vero, uti ex supra dictis patet, omnes Medici ad malignitatis notionem generalem, tum periculum vulgari majus, tum morbi quandam anomaliam requisiverint §. 2. 3. 4. etsi in causis, unde hæc dependeant, mire sint inter se dissentientes §. 5. 7. 8. quumque creberrima constet experientia, dari febres singulari irregularitate infames §. 9. non male, si quid ego judico, definitur febris maligna, quod sit acuta, stipata summa virium prostratione, absque manifesta causa, symptomatibus neque inter se consentientibus, neque morbi tempori respondentibus. Confer, Cl. LUD. GOTTF. KLEINII interpr. Clin, p. 82.

XIII.

Definitio data ut eo rectius intelligatur, ad sequentia attendi velim. Constat ex Pathologicis, in omni morbo, febrili saltem, in individuis existente, adesse variorum symptomatum coëxistentium & successivorum determinatum nexum. Symptomata igitur inter se non consentire dicuntur, quando effectus sensibilis non videtur proportionatus suæ causæ v. g. lingua arida est, sitis vero modica vel nulla; æstus nullus & æger delirat; urina sana, pulsus sanus & æger moritur. Hæc inter se symptomata non consentiunt. Morbi vero tempori non respondent, quando symptomatum successivorum ordo turbatur v. g. si in principio vigoris adsunt symptomata, aut cruditatis tempore coctionis simulacra, aut post coctionem cruditatis adparent. Quam in rem egregia plane sunt verba clariss. Tubingens. Profess. PHIL. FRID. GMELINI in Epilog. ad Dissert. de Febr. mal p. 42. scilicet, „ inquit ibi Vir Expertissimus, aut morbus invadit pergitque mitissimis cum symptomatibus, uno tantum, alterove constanter molesto, neque quoad acerbitatem suam & vehementiam combinando e legibus etiam sanissimæ pathologiæ cum reliquis, aut plura habet mala symptomata a prima sua invasione, simul vere pauciora phœnomena bona, quoad urinam, aluum, appetitum, & alia, quæ comparata cum toto eminentem prorsus ejus a partibus dissensum clament, & plus quam optima esse videntur, jurares, vix esse possibile, ut reliquis adsint. „ Neutiquam igitur quævis febrium acuties, aut omnis symptomatum febrilium anomalia, neque tantummodo periculum dolose latens, aut symptomatum graviorum præsentia malignitatis nota nobis distinguitur, verum hæc modo determinata, cum virium vel subitanea vel spontanea prostratione conjuncta, quæque morbo sibi relicto essentialis est, neque perversæ ejus tractationi inputanda. Ceterum nonnisi febribus convenit hæc definitio, ex quarum numero, quæ malignæ dicuntur, omnes sunt plus minusve acutæ i. e. celerius decursum suum ab-

solvunt & majus periculum habent conjunctum, quam febris ordinaria, aut quam idem morbus ordinario facere solet. Inde & gradus malignitatis sponte intelliguntur.

XIV.

Hiscæ generatim de febris malignæ notione prælibatis, ad ea nunc progrediendum nobis est, quæ ejus characterem paulo perfectius exprimere valent. Ea autem & generalia erunt & fere historica; in quibus recensendis, ut ne a recto aberremus tramite, CI JOH. PRINGLE in Tract. de morb. exerc. T. II. Pr. III. p. 79. duce, ex triplici visus puncto hæc febres contemplaturi sumus; aliter enim adparent quamdiu adhuc sunt in fieri, aliter ubi jam in facto sunt, ut ita loquar; seu, alio schemate latent, alio prorumpunt, alio vigent: minusque commode, ob subdolan suam indolem, secundum vulgo receptam quadruplicem acutarum divisionem perlustrari possunt. Priori, quam invasionis dicemus periodum, morbo quidem jam correptus est æger, febre autem nondum laborat; male habet, sed non tam male, ei lectus ut sit petendus, neque tam bene, ut negotiis suis consueto vacare possit modo. Altera vero periodo non amplius orthostadius esse potest æger, sed in lectum conjicitur, febre jam emicante, nondum vero omnem suam tyrannidem exferente. Complectitur hæc periodus febris initium atque incrementum. Tertia vero, quæ vigoris exhibet stadium, summa se sistit violentia morbus, & qui non raro mitior antea adparebat, nunc gravissimis subito terret symptomatibus. Etsi autem non omnes malignæ hæc tria percurrant stadia, sed pro circumstantiarum variarum, inprimis violentiæ, quo incedit morbus, varietate varient; pleræque tamen id facere solent. Quare, ubicunque id fieri potest, sollicitè distinguenda erunt hæc tempora, a quorum neglectu tot contradictiones, tot confusiones in malignarum historiam irrepere.

XV.

XV.

Modus, quo febres malignæ invadunt, non est unus idemque, sed pro subjectorum, tempestatum, locorum, anni temporum, infinitarumque aliarum circumstantiarum, diversitate mire variant. Vix igitur de prima harum febrium periodo aliquid determinati proponi posse videtur, quod adeo malignis in universum omnibus sit commune, easdemque ab aliis distinguere valeat febribus, inprimis ob subdolum morbi genium, utpote qui clandestinis oppugnat infidiis, & plerumque nonnisi ubi vires acquisivit latendo sese subito prodit. Attamen semper attendendum, quam incedat violentia morbus. Lentior enim ubi fuerit, per complures dies, imo integras septimanas, orthostadius esse potest, qui eo jam correptus. Præter insolitam lassitudinem, debilitatemque spontaneam, cunctis communem, §. 10. adfunt in plurimis pathemata varia, quasi hypochondriacorum & hysteriarum; Complures capite dolent, aut gravati sunt, aut vertiginosi; Alii adfectu quodam Catarrhali per aliquod tempus laborant; nonnulli subanxii sunt nauseosique; plerisque jam tunc temporis tensivus quidam dolor in dorso ac membris externis, aut in manibus motus aliquis tremulus percipitur. Febris tunc, uti dictum §. 14. nulla adfunt vestigia, aut leviuscula, caloris nimirum frigorisque vicissitudines, vel caloris nocturno tempore augmentum; unde sæpe sæpius fieri solet, ut decipiatur æger, & nonnisi febriculam expectet, ubi merito gravissimum extimescere deberet morbum. Ast ubi major est morbi violentia, corporis lassitudo, viriumque prostratio, vehementior quoque est, prouti & capitis, præcordiorum, dorsique dolores, una cum spasmodico illo manuum tremore; pulsus vero tunc nondum dejectus est, quin naturali quandoque auctior, & quoad celeritatem plerumque varius. Ubi denique summa tyrannide sævit morbus, fit sæpe, ut nulla prægressa insigni mutatione etiam sanissimi quique, subito prosternantur, febrique corripiantur. Quæ procul dubio una ex primariis fuit causis, ut medicis, & olim

& nunc, veneni nata fuerit suspicio in hoc febrium genere, quum viderint homines, paucis momentis ante adhuc athletice valentes, tam subito prostratos, æque ac ab epoto fieri solet veneno.

XVI.

Cum hac invasionis periodo morbi incipit initium, a qua si quis dierum calculum subducere velit, & non ab eo tempore quo in lectum conjicitur æger, febrium acutarum limites non infrequenter excedunt malignæ, quum ultra duas tresve septimanas sæpe protrahantur: Cujus generis febres acutas quidem, sed deciduas, *ex μεταπλάσεως οξέας*, adpellavere primi artis magistri. Febris vero initium illud figit momentum, quo frigore, qualecunque illud fuerit, correptus fuit æger, quum nulla præter hanc in febribus, præsertim continuis, rationum subducendarum certa superfit via. Sic jam HIPPOCRATES non tantum pleuritidis initium inde ab illo tempore computari vult, quo rigore aliquo correptus fuit decumbens Coac. 402. Verum etiam generatim perfrigeria quædam omnium febrium initia constituere pronuntiat libr. de prisc. med. p. 16. multisque aliis in locis. Id quod etiam de malignis valet ut plurimum. Rarius enim fieri solet, (fit tamen quandoque teste PAULO NEUCRANZ libr. de purpura c. 12. & JOH. JUNKERO Consp. Therap. Spec. p. 592.) ut absque ullo perfrigerio invadant malignæ; plerumque vero prævio algore non destituuntur harum febrium exordia. Algor febrilis non infrequenter ad rigoris, in aliis acutis obvii, vehementiam accedit, cui tamen nullus, uti in illis, proportionatus succedit æstus, sed calor mitior. Interdum etiam rigoris, quem aliæ tenent acutæ, modum excedit, & glacialis plane fit, ut non raro in eodem exspirare viderit ægrotos Cl. CHIRACUS, libro supra §. 8. citato de febr. mal. & pest. T. I. p. 50. Frequentissime vero algor, quo malignæ invadunt, mitior est; dum horripilationibus, levioribus, fugitivis, ex dorso lumbisque incipientibus, corporisque ambitum perfringentibus tragoediam insidiosè ordiuntur. Quæ quidem horripilatione-

lationes vel continuæ sunt, unaque accessione graviore finiuntur; vel vagæ sunt, & absque ulla lege, etiam per calorem febrilem, redeunt; vel denique per intervalla quædam recurrunt & exacerbationum prioribus diebus contingentium initia formant, ut adeo erraticæ cujusdam, vel & intermittentis, febris suspicionem primo intuitu non attendentibus facere possint. Hujuscemodi febres, crebris distinctas horripilationibus, horridas, *opmodess*, appellavit antiquitas, teste GALEN. in Com. in Epid. 1. Sect. 1.

XVII.

Febris, si motus febrilis habeatur ratio, hoc tempore, nec raro in progressu, fatis parva. Pulsus naturali non absimilis; vel si jam tum naturali velocior, & frequentior existit, debilitatem conjunctam habet. In incremento celerrimus, sed languidus, multisque modis inæqualis; quin & quandoque, rarius tamen, & plerumque nonnisi in ægrotis soporosioribus, pulsus non velocior aut frequentior naturali, sed tardior & rarior observatur, (id quod notante Cl. WERLHOFIO in integris quandoque Epidemiis observatum.) Quæ pulsus tarditus id quoque singulare habet, ut sub tempus, quo alias exacerbari solent symptomata febrilia, invalescat; ut adeo hic non accelerato pulsu, sed eodem potius magis magisque tardante, febrium exacerbationes absolvi videantur.

Calor febrilis sat moderatus, naturalem non multum excedens, atque ut plurimum non adeo acris æstuosusque, uti aliis in acutis, ad contactum non adurens, interiora potius uruntur, dum corpus tantum tepet, extremique artus non raro gelidiusculi sunt: hinc omni sollicitudine sese contra frigus præmuniunt ægri, quum ad minimum aeris, etiam non frigidi, accessum, & levissimos quosque membrorum motus horroribus perstringitur cutis. Quod si vero & tunc temporis intensior adest æstus, horripilationes vagæ eundem intercuritant.

Verum jam capite vehementius dolent, vel universo, vel ad tempora, frontem, aut profunde in oculorum cavitatibus; in primis vero tensivus ille dolor in dorso, lumbis, & artubus, nunc non raro vibrationibus stipatus, non leves creat molestias.

Lingua, uti in aliis acutis, alba, sicca; in incremento aspera, rigida, dura; in statu nigricans vel punicei saltem coloris, ut articulate verba proferre non valeat æger, fiti tamen interea perexigua, unde, nisi optimam gerant curam adstantes, fit sæpe, ut in progressu præ ficcitate hinc inde profundis fissuris dehiscat. Interdum per omnem morbi decursum mollis manet lingua, humidaque, vel ad apicem quidem & latera munda, in dorso vero albicans & sicca. Quandoque colore tingitur subflavo, vel livido colore splendet, aut in apice pustula fusca vel atra notatur. Interdum tota redditur nigra, servatque aliquando istam nigredinem morbo etiam crisi in melius soluto.

Dentes & labia squallida redduntur & tenaci mucos obducta, quo magis invalescit morbus.

In pharynge & larynge constrictionis cujusdam vel irritationis molesta perceptio, absque ullis in faucibus collove manifestæ causæ vestigiis; inde frequentioribus illis scretibus & sputationibus exigui lentique humoris occasio nasci videtur.

E naribus non raro serosi humoris quid stillat, aut omine non bono, parvæ paucæque sanguinis guttæ, vel & cruoris ex narium alterutra quædam vestigia.

Aliis gravedo molesta, nonnulli crebrius sternutant, compluribus tussis quædam molestias creat.

Respirationem difficiliorem reddit dolor quidam pectoris gravativus, obtusus; interdum & acutior, pleuritidem mentiens, pungitivus scil. sed transitorius & ad latera, dextrum imprimis hypochondrium, sese extendens. Neque raro cum anxietatibus fit respiratio, aut frequentibus suspiriis interrumpitur.

Præcordia utplurimum vehementius dolent, ut ægrotantes constanter de gravi circa cordis scrobiculum æstus, pulsationis, compressionis, nec non anxietatis sensu querimonias fundant.

Appe-

Appetitus nullus, quin ingens & perpetua ciborum averfatio & nausea, hinc frequens vomituritio, aut vomitus crebri colluviei variæ, biliofæ, luridæ, subviridis, atræ, putridæ.

Quo magis invalescit morbus, eo magis halitus foetet.

Sitis plerumque perexigua, aut plane nulla; interdum inextinguibilis, neque tamen grata sunt potulenta, sed amaricantia adparent, quæque consueta fuere antea, nunc non sine fastidio adsumuntur.

Sudores nulli, aut, omine non bono, leves, citoque evanescentes, vel gelidiusculi, aut circa superiora, nullo modo levantes.

Urina parum in principio mutata, sanorum similis, vel tenuis, pallida, foetore carens. In incremento quoad quantitatem pauca, quoad colorem & consistentiam varia, non sine summo ardoris sensu, præsertim sub exacerbationibus, mittitur. Quandoque rubra est, flammea, uti in aliis acutis, eamque conditionem per aliquot dies tenet; dein magis magisque turbida redditur, lixiva, sanguinolenta, nigra, subputris, pessime foetens; interdum turbatur, sedimentum deponens roseo-pallidum, aut lateritium; interdum vero plane non turbatur, sed per omnem morbi decursum manet cruda; interdum vero jam circa febris initia turbatur, insidiosum coctionis simulacrum exhibens.

Alvus modo sicca nimis, modo leviter fluxa, biliosa, foetida, tenesmodes.

Facies minus vivida, sui dissimilis, neque uno modo decolor, sed in universum magis afflictum, quam febrientem referens, præsertim extra exacerbationes, in his enim non raro vividior est aspectus, sed fugax, modo rubente, modo pallescente facie.

Oculi pariter turbati, aspectu tristiores, sordidi, sponte illacrymantes, atque in albugine non raro colore subrubro, vel subflavo tincti vel & inflammati.

Auditus difficilior, auriumque tinnitus, sonitus, susurrusve molestus est,

Somnus perbrevis, turbatus, aliquando & profundior, nunquam vero reficiens.

Hebetiores quoque sunt, obliviosioresque ægrotantes; neque jam tum desunt deliriorum vestigia, licet deliria tunc temporis adhuc leviora sunt, ac transitoria, certisque intervallis distincta.

De Epidemicis nota insuper, eas morborum, in quorum incidunt tempora, schemate frequenter adparere. Sic quæ Februario, Martio, Aprili, grassantur malignæ, pleuritidis, peripneumoniæ, tertianæ schema induunt. Iisdem mensibus calidioribus, nec non Majo & Junio, anxietatibus cardialgicis & hypochondriacis stipantur, cumque febribus biliosis complicantur, Julio & Augusto videntur dysenterici, subsequenter anni mensibus catarrhalium larva incedunt, multaque tussi adfligunt. Atque hæc syndrome est potiorum symptomatum, in altera malignarum periodo frequenter occurrentium. De quibus conf. MICH. ETTMULLER. Epit. Prax. med. p. 208. P. G. WERLHOF. Tract. de variol. & anthr. p. 39. ejus Tr. de laud. febr. p. 41. BIEDERMANNI Diss. de cognat. paraphr. & febr. mal. sub Præsid. Cl. BRENDELII 1752. Gœtting. hab. p. 7. & seq. HENR. SCRETA de febr. castr. sect. I. c. 9. & 10. BOERHAAVE instit. §. 919. JOH. HUXHAM Tentam. de febr. c. 8. STAHLII Opusc. chym. med. p. 110.

XVIII.

Sanguinis alteratio febrilis in malignis tam varia, tamque abdita, ut nihil sit supra. Ea autem generatim, uti aliis in febribus, ad duo reducenda capita; nimirum ad craseos seu miscellæ læsionem, & consistentiæ depravationem. Humorū circulantium crasis duplici modo lædi potest, vel si ea ingredientium nascitur proportio, quam sanitas ferre nequit, vel si talia humorum massæ admiscentur, quæ per se suamque naturam humorum naturali mixtioni adversantur, corporisque machinam vario modo

do destruere valent. Consistentiæ vitia pariter sunt duplicis generis, uti Crafeos; humoribus scilicet vel spissioribus redditis, quam circulationis uniuscujusque corporis determinatæ conditiones requirunt, vel iisdem tenuioribus factis, quam in statu secundum naturam esse solent.

XIX.

Etiamfi autem harum alterationum neutra in febribus separatim existere possit, sed una alteram ponat; separatim tamen concipi possunt, & debent. Quum vero mixtionis alteratæ vitia varia, imo infinita, esse possint, neque tamen certis hæcenus constet experimentis, quænam in febribus malignis obtineat locum, consistentiæ potius læsiones principes breviter visuri sumus. Et primo quidem, quod ad febrilem humorum spissitudinem attinet, consistit illa, uti nemo facile ignorat, cum in purpureæ sanguinis partis, quem cruorem dicunt, majore cohæsione ac densitate, tum in peculiari quadam gelatinosarum & lymphaticarum partium promptitudine ad coagula formanda, uti id sanguis VS. eductus unumquemque docet, cujus rubicunda pars compactior, membranaque corii instar tenaci obducta cernitur; quæ miræ quandoque crassitie est, diversisque coloribus variegata, ut plurimum albicans aut subflava est, interdum lurida, subviridis vel ad rubrum accedens. Hujus crustæ formatio quum tam cito fiat, summam humorum ad coagula formanda promptitudinem nemini non prodit. Vix enim vase reposito, gelatinosa pars a purpurea separatur, & paucis interjectis minutis, jam pellem formare incipit; quod mirum videri possit perpendenti, quam lente ceteroquin a cruore secedat serum. Febris quo æstuosior, aut quo acerbioribus doloribus stipatur morbus, eo spissior quoque detrahitur sanguis, quemadmodum in febribus inflammatoriis, rheumatismo calido, arthritide &c. videmus. Febrili enim motu subtiliores humorum circulantium particule abiguntur, calore vero gelatinosæ inspissantur (siquidem omnis calor naturalem non multum

multum superans lympham cogit, uti quotidiana experientia Venæsectionum in pede administratarum unumquemque docet.) Dolores autem, si qui morbum comitantur, stimulorum instar sunt & solidorum motum humorumque attritum augent, atque ita humoribus majorem adhuc inducunt tenacitatem. Notandum vero, variare istam crustarum inflammatoriarum densitatem & crassitiem pro diversa vasorum excipientium superficie & diametro, prouti id experimentis compluribus evicit ac stabilivit Cel. VON HAEN libro supra cit. Hæc de sanguinis tenacitate, cui e diametro opposita ejusdem liquoris attenuatio & dissolutio. Non confundenda sunt hæc duo alterationum genera. In utroque a naturali sua spissitudine degeneravit sanguis, multoque tenuiorem induit consistentiam; non vero quoad principia sua eodem corruptus est modo. In attenuatione simplici vel plane non coagulatur sanguis, sed fluiditatem per aliquod tempus conservat, quocunque etiam positus loco, nulla ceteroquin manifesta dissolutionis aut putredinis incipientis signa exhibens; vel aliquo modo quidem coagulatur, serumque a suo connubio dimittit, verum cruoris portio non sufficiente adest quantitate, thrombumque format male cohærentem, serum vero separatum tenue est, vappidum, varioque modo corruptum. In hac sanguinis conditione ejus quidem incipit dissolutio, nondum vero putredo. In vera autem sanguinis dissolutione ejus attenuationi simul juncta est major minorve partium sanguinem constituentium, cruoris inprimis, destructio, summaque ad putredinem proclivitas, adeo ut qui VS. detrahatur sanguis nunquam bene coaguletur, sed massam formet male cohærentem, fluxilem, citoque in putridum liquamen diffluentem; serum pariter non bene a cruore secedit, varioque modo corruptum cernitur, luridum, flavescens, viridescens, subrubrum. Quo magis hæc sanguinis dissolutio invalescit, eo magis ad putredinem accedit massa sanguinea, cujus jam incipientis notas manifestas sæpissime sensibus offert, uti mox videbimus. Probe etiam præterea notandum, observari quandoque in febribus vitiosam quandam sanguinis conditionem

ex

ex modo indicatis compositam, dum nempe vel cruor tantum attenuatus adparet, lymphatico-ferosæ partes autem viscidæ & inspissatæ sunt; vel cruor plane dissolvitur, in superficie autem sua gelatina molliori, subrubra aut atroviridi, quin & crusta inflammatoria, carneoli instar, aut gelatinæ Ribesiorum in modum rutillante, obductus conspicitur. Quæ sane una ex pessimis sanguinis conditionibus existit. Conf. de his egregie differentem JOH. HUXHAM Tentam. de febr. c. 4. & 5.

XX.

In febrium autem malignarum initiis utplurimum nondum adeo a naturali suo statu degeneravit sanguis, ut idem vs. detractus, aliquam ex modo indicatis corruptionem sensibus offerat, uti in aliis acutis; quin naturali simillimus adparet, nec raro eodem pulchrior, & colore florido, roseo, coccineo, dolose oculis blandiens. Hinc generali adserto sanguinem, qui in febribus nullum præ se fert vitium, sed purus & secundum naturam se habere videtur, periculosum malignitatis indicem pronuntiat CEL. RIVERIUS. meth. cur. febr. p. 174. Neque ei refragatur experientia, uti id tot historiæ Epidemicarum constitutionum probant, ex quibus unicum tantum, idque manifestissimum, allegabimus. In febre maligna petechiali, quæ annis 1692. 1693. 1694. civitatem Mutinensem & illius ditionem infestavit, observavit BERNHARDIN. RAMAZZINI, quod sanguis qui VS. educebatur in universum satis laudabiles notas præ se tulerit, quantum oculorum acie licebat adsequi, satis enim floridus ac rubicundus adparebat, multoque magis qui a natura per narium hæmorrhagiam profunde batur, neque in ullo ægro cujuscunque temperamenti, sanguinem extractum videre datum, qui glutinis specimen aliquod præferret, tam æstivo tempore quam hiemali, toto coelo differens ab eo, qui solet educi in pleuritide, peripneumonia, erysipelate. Vide hujus egregii medici Itali Oper. omn. pag. 98. Tantum autem abest, ut melioris naturæ istæ æstimandæ sint febres, in quibus nulla sensibilis observatur sanguinis

alteratio, præ reliquis, in quibus vario modo corruptus est sanguis, ut potius earundem malignitatem æquent, nec raro superent, unde SIM. PAULI in febribus malignis tum epidemicis tum sporadicis, sanguinem, qui non dissimilis erat optimæ notæ sanguini, mortem multis portendisse observavit in Digress. de febr. mal. pag. 15. Id quod de illis inprimis notandum febribus, quæ quando benignioris sunt indolis, crustam exhibent inflammatoriam. Cujus rei testimonium habet GEORG. BAGLIVIVS, qui omnes fere ab acutis evasisse observavit, quorum sanguini extracto crusta alba atque chylosa supercrescebat; e contrario mortuos fuisse, quorum sanguis valde erat rutilans, cum superficie nimis rubicunda. Id vero præsertim in pleuritide, peripneumonia, & ejusmodi pulmonum morbis pessimum fuisse, idem memorat præclarus vir. vide ejus Oper. omn. p. 37.

XXI.

Ast licet sæpe sæpius sanguis nullam sensibus manifestam alterationem offerat, inprimis hacce periodo, non infrequenter tamen jam tunc aliquam ex supra §. 19. dictis corruptionem exhibet. Et primo quidem, sanguinem in iisdem, uti in aliis acutis, naturali spissiore reddi, & densitate inflammatoria corrumpi, idque vel jam mox in principio, vel saltim in progressu, eadem febrium malignarum historiæ nos convincunt. In febre miliari, quæ circa finem anni 1734. & initium subsequenter inclytam hanc urbem & viciniam infestavit, sanguis VS. emissus, vel e naribus profluens non floridus, coccineus & impense rutilans erat, sed potius aliquid glutinosi intuentibus offerebat, & mox post emissionem firmiter concrefcens, ita ut vix dilui & resolvi arte potuerit. Serum cui thrombus innatabat in aliis, impense flavum, & particulis biliosis imprægnatum erat, idem thrombus in aliquibus pituita alba tenaci s. crusta gelatinosa, nunc crassiori, nunc tenuiori obductus in superficie fuerat, qualis in pleuritide ordinario conspicitur. vide clariss. SALZMANNI Dissert. inaug. de hoc argum. pag. 31. In febribus

bus malignis Nosocomiorum, quamvis alteratio sanguinis perexigua observata fuerit, nihilominus & coagulatus deprehendebatur, cum in primo insultu, tum ubi febris jam perfecte formata fuerat, teste Clariss. PRINGLE 1 c. §. II. In febrium malignarum & pestilentialium initiis sanguinem VS. detractum fuisse tenacissimum & ad summam densitatem accedentem memorat CHIRAC. lib. cit. passim. Idem in peste obtinere, notavit BOTALLUS, SYDENHAMUS, alique complures. Notandum vero, sanguinis tenacitatem in malignis observabilem ab ordinaria, in benignis obvia, in eo imprimis differe, quod in hisce, nisi ad naturalem suum statum redeat sanguis, æstu febrili, uti §. 19. dictum, magis magisque inspissetur, ut tandem immeabilis plane reddatur; in malignis vero non augeatur sanguinis densitas ac immeabilitas, sed celeriter in dissolutionem abeat, uti id & VS. iteratæ & cadaverum, infra dicendæ, dissectiones manifesto probant.

XXII.

Verum & altera, modo dictæ directe opposita, sanguinis depravatio in febribus malignis non infrequenter occurrit, immo frequentior & magis familiaris huic febrium generi videtur, quam reliquæ, utpote quæ si non mox in principio adest, in progressu tamen omnium frequentissime producit. Clarissimus & expertissimus vir JOH. HUXHAM, qui præ aliis hoc de argumento bene meruit, toties observavit, sanguinem venæsectione prima detractum, licet naturali fuerit floridior, minus tamen cohæsisse, minusque compactum fuisse, quam in aliis acutis esse solet; iterata vero sanguinis missione eductum, elapsis duabus tantum horis, lividum jam plerumque, atrum, tenuissimumque fuisse; tertia denique venæsectione detractum lividum, dissolutum & jam putrescentem: Imo non raro, quoad principia sua adeo dissolutum & destructum vidit sanguinem, ut fuliginis instar nigricantem pulverem deponeret; in superficie vero corruptus adpareret, lividus, vel & gelatina molliori atro viridi obductus, vide ejus egregium
tem.

tentam: de febr. Cap. 5. & 8. nec non Observ. de aere & mor-
bis Epidem. duobus tomis evulgatas, passim. In febribus malignis
& petechialibus, etiam circa initia, non densum sed resolutum san-
guinem observavit WEPFFERUS; longo enim relictus tempore
& quovis in loco repositus minime concrevit. Conf. Tr. de Cicuta
aquat. c. v. p. 52. Idem SCRETA, SCHELLHAMERUS, alique
confirmant. In febribus pariter pestilentibus, anno 1735. sævien-
tibus, effusus cruor vix unquam crassus erat, serum vero aut viride
erat, aut quod pejus subrubrum adparuit, observante modo laudato
HUXHAMO in exactissimis Observat. T. I. pag. 101. 106. In
ipsa peste sanguis quandoque nunquam coit, sed fluidus manet,
quocunque etiam loco ponatur Conf. THOM SCHWENCKE.
Hæmatolog. pag. 129. & FRID. VAN DER MYE de morbis
Bredan. p. 8. Hæc autem sanguinis depravatio non in malignie
tantum veris obtinet, verum & in reliquis, in quibus qui alio tempor
tenacissimus est sanguis, nunc non evadit densior & tenacior, sed
tenuior & dissolutus, maleque cohærens, atque ad putredinem ac-
cedens. Sæpissime etiam dissolutioni cruoris lymphaticarum par-
tium juncta est glutinositas, quemadmodum id in variolis, pleu-
ritide, peripneumonia &c. malignis, a sæpius laudato medico Anglo
ll. cc. sæpissime observatum legimus. Hæc sanguinis dissolutio in
morbi progressu eo usque non raro procedit, ut vasculis suis non
amplius teneri queat sanguis, sed quacunque potest via prorump-
pat; unde funestæ illæ hæmorrhagiæ, infra dicendæ, inprimis vero
sudores illi sanguinei, ab auctoribus fide dignissimis non in peste
tantum, sed & in febribus malignis, putridis, quandoque observati,
originem trahere videntur. Inde enim derivandas esse hæc ex-
cretiones, non vero vasorum ruptioni aut erosioni imputandas, ex
eo liquet, quod hanc eruptionem nulla insignis pulsus agitatio, nullus
febrilis æstus insignior, nullus sanguinis orgasmus, dolorve sensi-
bilis comitabatur, sed e contrario omnia adparebant languida,
subitoque & præter omnem expectationem istæ contingebant
eruptiones.

Quid

Quid? quod sanguinis dissolutio eousque interdum procedere queat, ut totus quoad principia sua destructus, inque auram resolutus videatur princeps vitalis humor. Rarissimum quidem hoc phænomenon, interdum tamen visum, fides si non deneganda clariss. CHIRACO. Is enim quum tria disseicaret subjecta, quorum duo variolis, tertium vero morbillis mali moris fuerat extinctum, ne guttulam quidem sanguinis nec in vena cava nec in cordis ventriculis reperit, aëre in sanguinis locum succedente, vasaque adeo distendente, ac si dedita inflata forent opera; neque vero majora in reliquis corporis partibus sanguinis deprehendebat vestigia, siquidem omnia albicantia adparebant, ac si antea abluta fuerint. Vid. Opusc. cit. t. I. pag. 45. 46.

XXIII.

An vero & actu quandoque in febribus malignis putrescit sanguis? Difficile quidem, & plane impossibile videtur, posse animal, cujus vitalis humor computruit, aliquamdiu vivere; verum enimvero aut virorum fide non indignorum auctoritati omnis erit deneganda fides, aut concedendum omnino, sanguinem istum corruptionis gradum attingere posse, licet id contingat rarissime. Præter ea, quæ modo fuere dicta, clariora adhuc prostant testimonia. Testatur JOH. FERNELIUS de febr. C. 5. sanguinem, qui per febres putridas detrahitur, sæpe animadverti non solum foetidum & graveolentem, sed & putridum adeo, ut nec sibi coherere, nec concrefcere queat, omnibus sc. ejus fibris, ut is quidem putat, putredine consumptis. Sed majorem meretur attentionem a RICH. MORTON Pyretol. Part. I. allatum exemplum foeminæ cujusdam, febre maligna laborantis, cujus VS. detractus sanguis adeo foetebat, ut ex ejus tetro odore tam chirurgus, quam adstantes in animi deliquium plane inciderint. Neque omnino prætereundus a SIM. PAULI in digress. de febr. mal. pag. 15, narratus casus, licet dubiis quibusdam obnoxius.

An iste ad putredinem tam prope accedens sanguis indolem induit Alkalinam? An Alkali quoddam, idque de volatilium genere, fomes est putridarum febrium? Neutrum est credibile. Namque extra corpus humanum tentatus sanguis, nulla Alkalinae naturæ manifesta exhibuit signa, neque salia Alkalina, cum fixa, tum volatilia, usque adeo promovendæ putrefactioni favent, sed eidem potius resistunt efficacissime, fides si habenda experimentis a Cl. PRINGLE institutis, & sub finem tractatus ejus sæpe citati repertiundis.

XXIV.

Quot vero & quantis prematur hæc materia difficultatibus, attamen ex modo dictis patescit, nisi me omnia fallunt, sanguinem quoad consistentiam suam non uno modo corrumpi in febribus malignis, hoc saltem, de quo agimus, morbi stadio; sed varias, eque diametro oppositas, conditiones in eodem morbi genere locum obtinere posse. Sic in alia peste sanguis nullo modo corruptus, sed naturali similis adparet, in alia vero valde spissus & condensatus cernitur; in alia denique tenuis & dissolutus conspicitur. Quod licet valde paradoxum videatur, negari tamen nequit, nisi ab eo, qui omnem experientiam, quæ tamen unica medicorum infallibilis existit magistra, in dubium vocare audeat. Præter ea, quæ modo fuere prolata, nonne id quoque diversus venæsectionis effectus in eodem morbi genere probat? Notissimum est de compluribus morbis acutis, VS. in iisdem non semper eundem laudabilem exserere effectum. De pleuritide jam ASCLEPIADES observavit, teste CÆL AURELIANO de morbis acut. l. I. c. 22. apud Athenas atque urbem Romam phlebotomia vexatos vel pejus acceptos esse pleuriticos, in Pario vero atque Hellesponto resumtos ac relevatos. Neque est, quod quis climatum hic accusare velit diversitatem, siquidem celeberr. LANCISIUS in hist. Epid. Rom. c. V. observavit, quod in pleuritide, Romæ summa cum atrocità sæviente, VS., quæ prius tot ægros a mortis discrimine vindica-

dicaverat, mox versa in contrarium malorum indole, multos misere perdidit. Similia de tussi anni 1675. nec non de febre continua putrida, quam morbillosam vocat, 1674. epidemice grassante, notavit SYDENHAMUS; uti etiam de febre quadam maligna, quam novam adpellat, de qua notat in schedula monitoria, quod ejus curatio non modo tulerit, sed jusserit sæpissime VS. Quum vero maligna febris, ab hacce non diversa, Vinariæ & in vicinia circa idem fere tempus grassaretur, ea sanguinis missionem neque exigebat neque ferebat, teste clariss. STAHLIO libr. cit. pag. 616. De peste jam observavit ORIBASIUS libr. de cruris scarif. c. 20. plerosque superstites evasisse, qui sanguinem copiose exhauriebant, seque pari felicitate usum memorat, quum eum attigisset morbus, secundo enim morbi die, remissione febris facta, crus scarificavit, duasque fere sanguinis libras detraxit, atque hac de causa vitavit periculum. Ex recentioribus quam maxime notabile circa hæc exemplum nobis reliquit medicus quidam Anglus in testamento suo. (Legs d'un ancien medecin. sect. de peste.) Quam noxia vero alias in hoc morbi genere observata fuerit sanguinis missio, quis est medicorum, qui ignoret? sed nimis nos hæc a proposito seducunt, pergendum potius in tramite.

XXV.

Febres malignæ veræ omnes sunt continuæ, ubi semel formatæ fuerint perfecte; nostro etiam sub coelo, uti aliæ acutæ, communiter remittunt. Typus vero, si quem observant, quod quidem ut plurimum fit, (rarius enim absque ulla ordinis lege exacerbantur & remittunt) non est unus idemque. Plerumque quotidianam continuam exhibent, rarius tertianarii quid referunt. Prius ubi fit, insurgit quotidie, neque raro prioribus diebus pristinae exacerbationis initia antevertendo, pulsus velocitas & calor febrilis, symptomataque potiora redduntur intensiora. Febrilis calor, pro subjectorum conditione varius, per totam fere noctem eodem pergit vehementiæ gradu, sub diluculum mitescit, succedente

dente matutino tempore, vel versus meridiem, exigua quadam remissione, nullo tamen, prioribus diebus, sudore stipata, sed levi tantum udore, madoreve, idque non nisi observato accuratissimo regimine, & decumbentibus sese quam maxime tranquille continentibus. Subsequentibus autem diebus non raro fieri solet, ut exacerbationum remissiones sudores comitentur, qui quidem quandoque sat largi sunt & graveolentes, præsertim in illis subjectis, quibus miliaria exanthemata eruptura sunt; plerumque vero mitiores sunt, ut in reliquis malignis, exanthematibus aliis stipatis, vel iis plane carentibus. (Non loquor hic de criticis sudoribus; hi enim non cadunt in hancce periodum.) Hic typus quotidianus febribus continuis, in universum omnibus, quam maxime naturalis esse videtur. Quum enim sanissimus quisque pulsus augmentum versus noctem in semet ipso experiri possit, consuevit augmentum, febrili pulsui accedens, necessario exacerbationes producat, uti optime notat summus naturæ mysta ALBERT. de HALLER in egregia tractatione de motu sanguinis, qua Comment. soc. Goett. T. IV. exornavit, quem vide p. 286. Interdum vero, idque, ut bene jam HIPPOCRATES Aphor. IV. 43. notavit, non absque majore periculo, tertia quaque die continuarum febrium exacerbationes vehementiores redduntur, atque omnia ingravescent. Idque non una eademque ratione. Vel enim singulis quidem diebus febris, una cum symptomatibus, aliquantum exacerbatur, tertia autem quævis dies graviolem adfert exacerbationem, (cujus generis febres tertianas ex continua τριταίους dixere antiquissimi auctores, quas, si anxietatibus stipantur malignas pronunciat HIPPOCRATES Coac. 33.) vel & singulis diebus contingunt exacerbationes, alternis autem reduplicationes, αναδιπλασις, f. duæ exacerbationes, prævios horrores habentes, qui typus febrilis proprie hemitritæi nomine venit primis in arte magistris. Rarius quidem hic typus apud nos observatur, frequenter vero veteribus memoratur, hinc de illo in transitu pauca dicam, præsertim quum nonnulli minus recte ea de re sentire videantur.

XXVI.

Hemitritæos Latine semitertianam notat. Eadem autem adpellatione morbi venire videntur diversissimi. Semitertianam A.C. CELSUS de medicina l. III. c. 3. ita describit, quod tertia quidem die revertatur, ex octo autem & quadraginta horis fere sex & triginta per accessionem occupet, interdum etiam vel minus vel plus, neque ex toto in remissione desistat, sed tantum levius sit. Hujuscemodi febris medicis Græcis proprie non dicta fuit Hemitritæus, sed tertiana producta. Hemitritæus neque ad intermittentium, neque ad continuarum censum ab illis refertur, diciturque ex utrisque composita, nominatim ex quotidiana continua & tertiana intermittente, teste GALENO de feb. l. II. c. 7. Hinc patet, aliud esse morbi genus CELSI semitertianam, aliud Græcorum hemitritæum. Unde fortasse venit, quod Q. Seren. Scammonicus dicat

Quod Græcis *ἡμιτρίταιον*

Vulgatur verbis: hoc nostra dicere lingua

Non potuere ullo, puto, nec voluere parentes.

(in transitu noto, quod huic proprie febris speciei veterum ridicula superstitio destinaverit magicam curationem per vocem illam Abracadabara, uti in versibus subsequenter docet SERENUS.) Forfitan autem non erro, ubi contendero, medicos Græcos, ipsumque HIPPOCRATEM, Hemitritæi voce indicare voluisse cum febris typum, tum morbi febrilis certam speciem, cui iste typus quasi sit proprius. Ad typum quod attinet, is ulteriore explicatione non eget, quum ex supra dictis satis intelligatur; atque de hoc typo loqui videtur HIPPOCRATES. Epid. I. 3. quando dicit „ in Hæmitritæo adpellata contingit quidem & acutos morbos fieri, & „ est hæc præ aliis quam maxime lethalis; verum & tabidi & qui „ cunque ex aliis morbis longis ægrotant ex ea ægrotant „ i. e. Multi existunt morbi febriles, non tantum acuti, verum & chronici, huncce periodorum ordinem observantes, alternis diebus ut gravius exacerbentur, cujus rei exemplum phthisici, alique morbi

chronici exhibuere HIPPOCRATI ; dispescit ibidem Hemitritæum suam in nocturnam, quam non admodum lethalem dicit, sed longam ; & in diurnam, longiorem, quibusdam etiam ad tabem vergentem. Etsi vero hic typus penes nos oppido sit rarus, præsertim in morbis chronicis, in febribus tamen malignis quandoque plus minus exquisitè observatur, uti videre est apud ADRIAN. SPIEGELIUM in erudito libro de Semitertiana, (in cujus fine adnexa quoque est hemitritæi pestilentis descriptio auctore GEMMA.) HENR. SCRETA de febr. Castr. pag. 16. JOH. LUD. APINUM de febr. epidem. Hersprucci anno 1694. & 1695. graf-fante, & JAC. GRAINGER in Histor. febr. anomal. pag. 24. seq. Datur vero & species singularis febris mali moris, cui modo indicatus typus essentialis quasi est, Romæ valde frequens, ut jam olim observavit GALENUS de locis c. 29. & post tot seculorum decursum confirmavit GEORG. BAGLIV. Oper. pag. 54. ubi eam longum adpellat morbum, summeque periculosum, qui sæpe corripit virilem ætatem, atque eidem proximam, illi potissimum auctumni tempore, in quo ventriculus præcipue laborat, adfectus lethargici interdum accedunt, vel vigiliæ, lingua sicca est aridaque, concurrentibus aliis symptomatibus malignis. Hæc de Hemitritæo, de qua si quis alias adhuc, easque subtiliores, desiderat divisiones, adeat præter laudati SPIEGELII Tractatum, ANUT. FOESII annotat. in modo citatum locum HIPPOCR. p. 37. & 38. nec non doctissimos L. B. de SWIETEN Commentar. in Aphor. BOERH. 738. Nobis nunc ex diverticulo in viam est redeundum, illudque ineundum stadium, quo omnia quam maxime vigent symptomata, vitæ autem vires enormiter dejectæ sunt, pluraque ex symptomatum, §. 17. memoratorum, numero non modo intensiora redduntur, verum etiam complurium aliorum, magisque terribilium, consortio augentur.

XXVII.

Symptomatum autem, hic occurrentium, ratione non minor est febrium malignarum diversitas, quam fuerat in principio. Eorum

rum alia coëxistentia sunt, alia successiva, quorum determinatus nexus determinatas reddit febrium species, quæ si inter se conferuntur, nobis duplicis generis phænomena offerunt, quorum alia ipsis inter se, nec non cum aliis febribus, acutis imprimis, sunt communia, alia unicuique speciei propria existunt. Utriusque autem generis symptomata, cum propria illa, tum communia, vel passiva sunt, vel activa, prorsus uti aliis in morbis.

XXVIII.

Quum nonnisi generatim febres mali moris lustraturi simus, symptomata reliqua non secundum coëxistentium & successivorum nexum contemplari possumus; multo minus eadem inter se conferre, atque examinare, quænam propria sint cuivis, quænam singulis communia. Illud enim foret malignarum historiam scripturi opus, hic vero species & genera ordinaturi labor; unde tertiæ divisioni insistentes, eadem contemplabimur prouti vel passivæ, vel activæ naturæ sunt. Prius vero quam id acturi sumus, ne quis alium, quam quem volumus, huic distinctioni adfingat sensum, quid nobis ea velimus, paucis liceat explicare; ea enim, nisi me omnia fallunt, veræ Pathologiæ, ac felicitis praxeos, basin ac firmamentum constituit certissimum; quæ adeo a Medico, in opere versante, nunquam negligi debet, in febribus autem, malignis imprimis, sollicitè attendi meretur, quum idem in iisdem symptoma non raro indolis soleat esse diversæ, quemadmodum id infra videbimus.

XXIX.

Symptoma autem, uti ex pathologicis constat, omne dicitur phænomenon præter naturam, quod quidem cum morbo connexum, ab ipso tamen morbo distinguî potest; atque secundum pervulgatam distinctionem, vel in functionibus, vel in excretionibus, vel in corporis qualitatibus observatur. Quum vero mor-
bus

bus vitæ sit adfectio æque ac sanitas, vita autem ponat existentiam activam, sequitur, ut in nullo non corpore ægro duplicis generis mutationes debeant occurrere, quarum aliæ producuntur a viribus vitalibus istius subjecti, cui morbus inexistit, aliæ ab ipso morbo dependent. Prioris generis mutationes, quando in sensus incurrunt, symptomata dicimus activa, posterioris, passiva adpellamus cum quibusdam recentioribus. Symptomata dicimus utriusque generis phænomena, quum utraque læsas exhibeant functiones. Symptomata morbi dicimus, eo quod utraque cum morbo sunt connexa. Distinguimus autem utriusque generis symptomata, eo quod diverso modo sunt connexa, diversumque producunt effectum. Passiva enim morbi, activa virium vitalium effecta sunt; illa augent mala, hæc eadem minuunt, aut saltem mali nihil adferunt. Ceterum a criticis symptomatibus differunt activa, uti a specie genus. Omne symptoma criticum est activum, sed non vice versa. Critica morbum modo perfecte, modo imperfecte solvunt, activa levamen tantum adferunt, aut saltem sua præsentia plus commodi, quam incommodi præstant. Critica in excretionibus plerumque contingunt, activa & in reliquis observantur. Critica tantum non semper circa acutarum vigorem fiunt, activa in omnia cadunt tempora. Hæcce igitur symptomata ubivis sollicite esse distinguenda medico, graves ut evitet errores cum in cognoscendis morbis, tum in iisdem curandis, quivis, etiam medicinæ ignarus, facile perspicit. „Activa enim illa nihil aliud sunt, nisi conatus, quos certamina naturæ propriam salutem propugnantis adpellare licet, neque morborum rite explicuerit ingenium, qui solis inhærens symptomatibus, quæ passiva adpellamus, istos naturæ motus neglexerit, uti in institut. suis patholog. profunde conscriptis, pag. 45. loquitur clarissimus vir H. D. GAUBIUS.

XXX.

Veniamus jam in rem præsentem, & videamus potiora in febriura

brium malignarum statu quam maxime urgentia symptomata. Hic igitur ante omnia stuporis mentio est facienda, quo symptomate (vocem sumimus latissimo sensu) nullum est frequentius, nullum constantius. Utpote quod in incremento jam in compluribus observatur, mitiori licet gradu; in vigore autem nunquam non, atque omnibus in subjectis præsens est, eoque magis ingravescit, quo magis debilitantur vires. In principio hebetiores tantum sunt decumbentes, uti §. 17. dictum fuit, cum quadam sensuum obnubilatione, aut vertiginosi, ac si ebrietate gravaretur caput, aut obliviosiores. Jam vero mentis obliviosa vacillatio vehementer invalescit, intercurrentibus taciturnis illis, mox dicendis, deliriis, id quod eo usque procedit, ut sibimet, morbi vim eluctatis, eorum, quæ durante morbo fuere gesta, non amplius sint conscii. Ubi denique summa adest morbi violentia, stupori illud soporis phrenetici genus conjungitur, aut tanta simul adest insensibilitas, ut decumbentes nullius morbi aut doloris sibi sint conscii, a delirio ceteroquin liberi; alii vero delirantes non modo de nullo conqueruntur dolore, sed etiam se optime valere contendunt. Quorum sane fors, etsi levior videri possit rerum ignaris, est sane quam maxime infausta, siquidem experientia constat, eos minus periculose decumbere, qui de notabili capitis dolore conqueruntur, præ reliquis, de nullo dolore quiritantibus. Illi enim adhuc sentiunt, quum e contrario in his sensus periit. Pertinet huc illud HIPPOCRATICUM Aph II. 6. quicumque ex parte aliqua corporis laborant, & nullo modo eam læsionem percipiunt, iis mens laborat. Atque huic sensuum internorum externorumque labefactioni acceptum ferendum est, quod symptomata non raro adpareant mitiora per omnem decursum, aut quæ antea vehementer urgebant, nunc absque ulla ratione mitescere videantur, lethali præter opinionem sequente eventu. Sensorio enim adfecto, non percipitur fundi calamitas.

XXXI.

Stupori ad latus ponenda sunt deliria; is enim in hæc tantum non semper transit, paucosque deprehendes, ex infinito maligne decumbentium numero, qui rationis usum hoc tempore adhuc fervent, non minima ægrorum pars jam antea delirare incipit, licet deliria, tunc temporis, uti diximus §. 17., obscuriora sint & fugitiva, ut nisi probe antea ægrotantes noris, vix eos delirantes arbitreris. Id vero inter vigilias fere fieri solet, noctu enim, jam inde a principiis, febrim una cum symptomatibus ingravescere supra §. 25. diximus, noctesque plus, quam dies, deliriorum præbere significationes, jam monuit HIPPOCRATES de victu in acut. 71. Edit. FOES. Scilicet decumbentibus totam noctem vel inter deliria insomnem transigentibus, vel somnos breves rerum ludicarum formarumque terribilium phantasmatis interpellantibus. Hoc vero, de quo agimus, tempore constantius quoque, & vehementius delirant ægri, idque cum sua sponte, tum ubi perversa medicatione, aut calidiore, quin & frigidiore regimine data fuit occasio. Instare autem deliria indicant phænomena varia, quorum amplum, satisque exactum, catalogum in compendio exhibet KLEINII Interpr. clin. p. 229. Deliria vero non uno se manifestant modo, sed, uti aliis in morbis, cum pro temperamentorum diversitate, tum pro diverso, quo febris incedit, vehementiæ gradu variant; in febribus tamen malignis non adeo sunt furiosa, ut in aliis acutis æstuosioribus, sed mitiora adparent, qualia sunt, quæ atrabilario more in febribus fieri dixit HIPPOCRATES (ἐξισαμένων μελανχολικῶς Coac. 95. 96. & alibi). Illis enim qui agitur æger, taciturnus est & meditabundus, (*revent*) labia movet interdum, loquentis instar, aut voce subobscura, nescio quid, subfurrat, manibus interea per stragula errantibus, aut oculis intensius in unum idemque objectum fixis, interrogatus, vel obliviosam mentis vacillationem manifesto prodit, aut levatis oculis, cum adspectu tristiore, ideas promit objectis externis, familiaribus etiam, non respondentes, maleque cohærentia pro-

proloquitur, voce non raro clangosa, spirituque in faucibus subinde illiso &c. Interdum vero, potissimum ubi majore violentia sævit febrilis æstus, in verum agitantur furorem ægri, tunc oculi scintillant, adspectus est audacior, vox præcipitatur, summos ad surgendum faciunt conatus, quique paulo antea usque adeo debiles fuerant, tanto nunc subito aucti videntur virium vigore, ut plures, iique robustissimi viri, eos in lecto vix valeant retinere; Immo ad desperationem sæpe pervenitur, ut sibimet ipsis, nec non adstantibus, violentas inferre manus tentent. Prioris generis deliria, febresque, quas comitantur, Paraphrenitidum, posterioris vero, Phrenitidum nomine distinxisse videntur primi in arte magistri, quemadmodum non male observavit auctor Dissert. supra citatæ de cognat. Paraphr, cum mal. §. II. & VI.

XXXII.

Ast terribile magis est, quod nunc sequitur, symptoma, priori oppositum, videlicet dum sæpe animo deficiunt ægri. Fit quidem non raro jam sub malignarum initiis, animi deliquia ut intercurrent cetera symptomata, præsertim post sanguinis insignes evacuationes, aut in subjectis sensibilibus; in statu vero & fortiora sunt, & crebrius contingunt, nulla licet prægressa fuerit sanguinis notabilior evacuatio, pulsusque non usque adeo dejectus videatur. Bene autem notandum, nunquam facilius animi deliquia provocari, quam ubi erecti esse volunt decumbentes, qua de re conferri merentur, quæ monuit vir summus FRID. HOFFMANN in Dissert. peculiari de hoc argumento.

XXXIII.

Jam vero & magis anxii sunt miseri mortales, quam in morbi fuere principio, ut non raro omnem desperabundi abjiciant animum. Anxietates hæ circa præcordia potissimum suam exerunt crudelitatem, & ad summos cardialgicos dolores sæpissime

procedunt, ut quamdiu non summa adest insensibilitas, aut non omnis rationis usus periit, ipsi decumbentes digitis monstrent locum. Non confundenda est hæc, malignis quam maxime familiaris, anxietas, quam spasticam dicere posses, cum altera pulmonali, inflammatoriis frequentiore. In hac enim spiritus simul difficillime trahitur, quod in spastica proprie non fit, utpote quæ respirationem magis suspiriosam conjunctam habet, aut vomituritiones; quod in illis præcipue subjectis fieri solet, quibus exanthemata in cutis ambitu sunt eruptura, quorum efflorescentia facta, cessant anxietates cum vomituritionibus, turbata eadem, redeunt illico. Interdum vero hæ anxietates cum vomendi desiderio adfunt, ubi materies quædam acris in vel circa ventriculum hæret, unde vomitu, sive ultro oborto, sive convenientibus artis auxiliis excitato, plerumque levantur ægri, licet sæpe quæ vomitu rejicitur materies, nec mole valde sit spectabilis, neque pravis qualitatibus insignis, uti id more suo optime observavit incomparabilis SYDENHAM in Oper. sect. l. c. 4. Hoc anxietatum genus a priorè exacte distinguere debet medicus, graves evitaturus errores; id quod vero non est difficile, ubi colluvies biliosa, putrida, in prima regione adest, hanc enim sapor adversus & amarities oris, squallor linguæ & gingivarum & halitus foetor facile prodit; ubi vero alia materia acris, a priorè diversa, harum anxietatum existit causa, cujus rei possibilitatem tot venenorum evincunt historiæ, difficilior est diagnosi, potissimum ob decumbentium stuporem, insensibilitatem, & deliria.

XXXIV.

Cum hisce anxietatibus, cujuscunque sint generis, nunquam non summa conjuncta est inquietudo, & mentis & corporis. Illa quum non sit medici, qua talis, objectum, nisi in quantum a machinæ vitiis dependet, nonnisi de hac pauca dicemus. Anxia & inquieta ægroti agitatio (HIPPOCRATI *ἄσθαινα* dicta) ja-
ctationibus inprimis manifesta fit; iisque vel universalibus, dum
decum-

decumbentes nullibi locorum quieti esse possunt, sed mox proni, mox supini decumbunt, inque varios habitus sese in lecto componunt, quin & ex eodem profilire tentant; vel particularibus motibus se prodit, v. g. dum modo caput huc illucve continuo agitant, aut manibus pedibusve per stragula errant &c. Utriusque generis iactationes vel inscio contingunt ægrotante, inter deliria summasque anxietates, vel eodem sciente ac volente, dum, de industria quasi, situm vel totius corporis, vel partis cuiusdam mutat continuo, levaminis nonnihil sibi conciliaturus, aut somni dulcedines invitaturus; spes vero semper eum frustratur.

XXXV.

Utplurimum enim nunc somnus omnis abest, & diuturnæ vigiliæ ægrotis admodum sunt molestæ, siquidem eorum maxima pars, etiam illi, qui plusculum antea fuere soporosi, nunc dies noctesque bene multas, imo integras septimanas, perpetuis transigunt vigiliis, & licet præ lassitudine palpebras non amplius levare valeant, desiderati tamen somni neutiquam participes fiunt, & si forte etiam obdormiscant, non diu tamen durat somnus, neque aliquid levaminis adferre solet, sed decumbentes gravibus insomniis, crebras inter corporis iactationes, turbatos, aut pavoribus excitatos torpidiores relinquit, quam fuere antea. Mira autem res videtur, tam diu durare posse hæc pervigilia, ut non summum inde in ægrotos debilissimos redundet detrimentum, idem quum subjectum in sanitatis statu nunquam tantam perferre potuisset agrypniam: neque minus mirum, adesse hæc pervigilia in ægrotantibus, in quibus nulla sufficiens adparet causa, cui tantum somni defectum merito imputare queas. Neque enim febrilis æstus tanta adest vehementia, neque ulli adeo urgent dolores, iis ut tantum somni defectum acceptum ferre possis.

XXXVI.

Neque tamen defunt subjecta, junioris etiam ætatis, qui in statu morbi somnolentia potius premuntur, quam pervigilio; idque non uno modo. Qui levius ægrotant, minus soporosi sunt, comatisque somnolenti speciem quandam exhiberent, nisi a somno suo non difficulter excitari possent, quin & ad poscendum potum, nec non excretiones perpetrandas, sponte sua evigilarent, quibus vero negotiis peractis, in pristinum statim relabuntur somnum, satis ceteroquin æqualem, & a jactationibus, pavoribus, quiritationibus, suspiriisque quandoque liberum. Alii vero, prioribus non modo pejus, verum etiam diutius laboraturi, perpetuo profundoque somno sepulti jacere videntur, quod symptoma veterum nonnulli catochum adpellavere, cujus apud AETIUM Amydenum Te-
 trabibl 1. II. c. 4. p. 297. tam graphica habetur descriptio, ut non possim non eam hic adponere. Mediam, inquit, inter phrenitidem
 „ & lethargum reperies adfectionem, quæ species est delirii, seu
 „ amentię. Vocare medici consuevere catochum & catalepsin,
 „ periculofior est lethargo, febribusque, lethargi quid simile habentibus, accedit. Interdum dormire videntur ægroti, interdum
 „ apertis jacent palpebris, interdum levatis oculis aliquid intensius
 „ intuentur, & veluti fixas palpebras, oculosque habent immobiles,
 „ adeo, ut neque, si quis manu obversatus illorum oculos fuerit,
 „ eos claudant; sine sensu, & voce esse videntur, neque audiunt,
 „ neque respondent, manus autem suas nonnunquam ad caput,
 „ oculosque & nares admovent, quasi sculpturi, sed nulla cum perceptione. Pulsus sunt parvi, languidi, fere deficientes; respiratio modo crebra, modo rara, & per intervalla quædam, magna,
 „ & profunda, alvus & urina supprimuntur, non præ ficcitate, habent enim multum humorem, sed propter sensuum stupiditatem.
 „ Canthis oculorum lemæ subaridæ adhærent firmitus, aliquando
 „ ægri proximos parietes attingunt, utque paucis dicamus, neque phreneticis omnino sunt similes, neque lethargicis. Hactenus
 „ AETIUS.

XXXVII.

XXXVII.

Sequuntur nunc convulsivi motus, qui nunc non raro vehementer urgent, inque summas convulsiones, tum universales, tum particulares erumpunt. Tendinum illa spasmodica agitatio, cujus jam supra §. 15. mentio facta, quæque tunc motus potius tremulus, quam verus tendinum subsultus adpellandus erat, nunc, omine prorsus infausto, in veros subsultus, non infrequenter, transit, crebrisque musculorum, in variis corporis partibus, palpitationibus non infrequenter stipatur: trahentes pariter illi, tensivique dolores dorsi atque artuum, quorum non uno loco facta mentio, quique in quibusdam inde a principio adsunt, §. 15. & 17. nunc in plerisque, potissimum sub exacerbationibus, majores creant molestias, suæque præsentia ad jactationes istas §. 34. symbolam suam conferunt, siquidem diutius in eodem situ permanentibus ægris, confestim hæc adsunt spasticæ tensiones, eosque ad corporis artuumque situm permutandum impellunt. Qua quidem membrorum transpositione atque extensione aliquod percipiunt levamen, sed momentaneum tantum; mox enim, mutato situ, pristina redeunt molestiæ, aliis atque aliis jactationibus denuo ansam præbentes. Quæ quidem nunc non, uti antea, absque insignibus doloribus peraguntur, siquidem cum his tensionibus & tractionibus sensus quidam vibratorius, non in artubus tantum extremis, mediis præsertim ulnis & furis, sed & in dorso, a summis scapulis ad extremos usque talos, valde molestus nunc jungi solet, quemadmodum hæc optime advertit vir Clariss. G. E. STAHLIUS l. c. Silentio hic prætereo gravissimas, indeque a principio in quibusdam malignis urgentes, convulsiones, de quibus infra quædam dicentur.

XXXVIII.

Spastici hi tremores, motusve convulsivi plerumque antecedunt eruptura exanthemata. Eo nomine venire fuerunt varii generis tumores, inflammatiunculae, pustulae, vesiculae, maculae, incu-

in cutis ambitu erumpentes; quorum è numero malignis sunt familiariora, purpura, petechiæ, aliæque infra memorandæ maculæ. Purpuræ nomine, uti in vulgus notum, notantur variæ, parvæ, milii fere granum æquantes, papulæ, & vesiculæ; dividiturque in simplicem & compositam. Simplex rursus vel rubra est, vel alba, vel pellucida. Prius exanthematum genus quando erumpit, cutis ultro citroque punctis rubris notatur, asperaue redditur, quæ deinceps in nodulos elevantur, qui mox, paucis interjectis diebus, flavescent, tandemque squammularum in modum decidunt. Alba, proprie exanthematum miliarium nomen gerens, modo dictæ, dum erumpit, non est absimilis, mox vero noduli isti rubri albescunt, inque vesiculas, lymphæ repletas, attolluntur, (id quod purpura rubra nunquam facere solet) dein flavescent, uti prioris generis exanthemata, atque exsiccantur, vel & hinc inde rumpuntur, tandemque desquamantur. Hisce vesiculis minoribus interdum etiam majores, ad lentium fere magnitudinem adsurgentes, hinc inde intersperguntur: Immo aliquando, rarius licet, permagnæ bullæ, lymphæ acri turgidæ, quasi a vesicatoriis excitatæ, miliaribus exanthematibus interspersæ, potissimum vero in dorso, humeris, aut pectore, non sine sensibili morbi levamine, erupisse visæ sunt, vid. COMMERC. NORIC. Anni 1735. hept. 22. Pellucida vero purpura, a STORCHIO præ aliis in Eteodromis exactius observata, dum erumpit nunquam rubra est, sed statim multæ vesiculæ, exiguæ, vix conspicuæ, crystalli instar splendentes, lymphæ limpidissima, quin & materia aërea repletæ, hinc inde erumpunt. Purpuræ omnis eruptio in hancce cadit febris periodum, non enim, nisi infausto plane omine, jam circa initia in conspectum prodit, fitque ut plurimum à febris die quarto ad undecimum, quin & tardius. Eruptio vel simul & semel fit, vel, quod frequentius, successive contingit, exanthematibus scilicet agminatim, & per manipulos quasi, prorumpentibus, primo in collo ac pectore, dein in dorso & abdomine, tandemque in artubus etiam extremis. Antecedunt efflorescentiam pruritus insignes in summa cute, nec non sudores largi, graveolentes. De rubra & alba purpura hæc sunt intel-

intelligenda, pellucidam enim nullus antecedit notabilis in cute pruritus, nulli diffusi sudores; sed latenter quasi efflorescit, & vix sui suspicionem faceret, nisi faciei color ex vivido in livido-pallescentem, potissimum circa os, mutatus, ejus præsentiam aliquo modo proderet. Efflorescit autem pellucida purpura primo & copiosissime in collo, circa claviculas, in pectore, rarius hinc inde in abdomine, rarissime in extremitatibus, & in his fere circa juncturarum plicas tantum. Singulis hisce exanthematis est commune, ut eodem, quo effloruere, ordine exsiccentur. Non raro etiam prioribus jam exsiccatis ruptisve, novi prorumpunt exanthematum cohortes, idque aliquando fit secunda & tertia vice. Conf. EPHEM. NAT. CURIOS. Vol. II. Obs. XXXII. Hæc de simplici purpura. Composita dicitur, quando rubra cum alba pellucidave, vel & cum mox dicendis maculis conjunctim, in conspectum procedit. In priori casu, stigmata rubra ultro citroque adparent, supervenientibus, citius tardiusve, exanthematibus miliaribus, priorum medio insidentibus; in posteriori casu, vel ex macularum medio elewantur miliaria exanthemata, vel iisdem hinc inde intersperguntur, ut cutis, potissimum circa pectus, marmoris instar variegata adpareat, aut imperitis morbillorum exhibere possit simulacrum.

XXXIX.

Maculæ, in malignis obviæ, non unius sunt generis; aliæ petechiarum nomen vulgo gerunt, atque ab HIERON. FRACASTORIO primum sub lenticularum & punctulorum nomine bene descriptæ leguntur Tr. de morb. contag. Libr. II. cap. VII. & VIII. licet jam antiquissimis medicis non ignotæ fuisse videantur. Petechiæ adpellantur a voce Italica, *Petecchio*, pulicem notante, eo quod pulicis morsum satis exacte referunt hæc exanthemata, in eo tamen ab iis diversa, quod stigmate careant in medio, neque rubrum tantum offerant colorem. Dantur enim & petechiæ pallidioris coloris, quin & purpurei, plumbei, flavescentis, lividi, violacei,

lacei, viridescentis, nigri; neque infrequenter priores abeunt in posteriores. Hac colorum diversitate & mutatione periculi indicatur gradus; quo enim magis sunt rubellæ, floridæque, eo minoris esse solent periculi, & vice versa, item si saturatiores purpureæ nigræve redduntur pallidiores, boni est ominis. Erumpunt autem hæ maculæ absque sensibili pruritu primo circa pectus & scapulas, dein & in reliquis corporis partibus; rarius in facie, in volis vero manuum, pedumque plantis plane non conspiciuntur. Earum eruptio nullum determinatum observat tempus, ut plurimum tamen, uti illa modo memoratorum exanthematum, in hanc cadit periodum; interdum etiam, prouti illa, modo tardius, modo citius adparent. Aliquando circa ipsa febris primordia efflorescunt, neque defunt exempla complurium, qui plane non decumbebant morbo, & nihilominus maculas hæc in summa cute offerebant. Nunquam periculo caret hoc exanthema, & quo majore quantitate erumpit, eo gravius vitæ minatur discrimen: quo citius adparent maculæ, eo magis vagæ existunt, modo efflorescentes, modo retrocedentes. Durant plerumque tres, quatuorve dies, dein pallidiores sensim sensimque redduntur, tandemque evanescunt, videlicet illæ quæ non pessimæ notæ sunt, quales sunt lividæ, plumbeæ, nigræ; hæ enim non diu ante mortem erumpunt, quin & a morte sub cuticula latitantes quasi adparent. Interdum quoque unica tantum prægrandis cernitur macula alicubi locorum v.g. in humeris, lumbis, femoribus, aut sub papilla, idque omine non meliore, quam modo dictæ maculæ, uti videre est apud. FEL. PLATERUM in prax. med. L. II. c. 2. SIM. PAULI. in digress. de febr. mal. p. 21. AUG. QUIR. RIVINUM de pest. Lips. p. 9.

XL.

Macularum harum, petechiarum imprimis lividarum & nigrarum, eruptionem non infrequenter variæ comitantur aut insequuntur hæmorrhagiæ è naribus, pectore, ventriculo, viis urinariis, alvo, utero &c. nullo etiam motu febrili insigniore præsentē, quo sym-

symptomate nullum est perniciosius, utpote quo accedente, mors certa ut plurimum instat, quemadmodum id sæpissime adverterunt observatores optimi, WEPFERUS, VAN DER MYE, HUXHAM in libris supra §. 22. citatis. In ipsa peste narium hæmorrhagia, si die critico contingebat, summum habuit periculum; aliis autem diebus contingens, ipsam mortem ostendit medico dignissimo ISBR. DIEMERBROECK; cruentis autem dejectionibus, aut sanguinis mictu adparente, ad ultima jam ventum erat, teste eodem præclaro auctore. Vide ejus Tract. de peste p. 24. 68. 71. in ultima peste Massiliensi nulli quibus hæmorrhagiæ supervenire, mortis crudelitatem evaserunt, testibus clarissimis CHICOYNEAU & VERNY. vide Tractatus de peste, Regis jussu editi, Part. I. pag. 225. In variolis alvi cruentum profluvium jam olim inter pessima ejusdem morbi symptomata retulit Medicorum Arabum princeps AVINCENNA Oper. T. II. p. 73. nihilque in eodem morbi genere magis terruit optimum SYDENHAMUM, quam mictus & sputum cruentum, cui devincendo nondum parem esse artem medicam dictitavit (de quo tamen, quoad variolas confer, si placet, quæ monuit doctissimus Medicus Anglus RICH. MEAD de variol. p. 37. Edit. Goett. nec non TENTAM. MED. EDINBURG. T. III. art. 2. nec prætereunda, quoad malignas febres, præter HUXHAMI monita in Tentam de febr. c. 5. viri meritissimi ANT. VON HAEN observata in Rat. Med. P. III. p. 50. seq.

XLI.

Occurrunt vero, præter memoratas, aliæ, in febribus malignis maculæ, petechiis vel minores & grani piperis magnitudinem æquantes, vel & lenticulari ambitu circumscriptæ, fusci coloris, ephelidum, varorum & jonthorum formam præ se ferentes; vel & petechiis multo majores & latiores, palmæ interdum spatio sese explicantes, macularum scorbuticarum & sagillationum instar, quibus hinc inde, potissimum vero in dorso, pectore, lumbis, abdomine, striæ, vibicesque quales flagrorum virgarumque ictus

relinquant, admisceantur. Utrumque exanthematum genus summo non caret periculo, & communiter mortis instantis adventum nunciat. Latiores vero illæ maculæ etiam a morte, uti petechiæ, in conspectum prodeunt.

XLII.

Quum hic in recensendis potioribus exanthematibus malignis occupati simus, non prætereundæ nobis sunt Aphthæ; sunt enim & illæ exanthematum quoddam genus, sed intrinsecorum. Aphthæ dicuntur parva rotunda ulcuscula, internam oris superficiem obsidentia, quæ quidem ut plurimum albicant, nec raro margaritarum instar pellucida sunt, interdum vero, omine sinistro, fuscum, flavum, lividum, nigrumque habent colorem. Licet vero hæ Aphthæ in aliis etiam morbis occurrant, nullibi tamen frequentius, quam in malignis, observantur; nullibi etiam majorem incutere terrorem debent, quam in iisdem. Oriuntur autem plerumque in summo morbi vigore, & communiter brevissimo temporis spatio producuntur, alvo præsertim tum temporis diutius obstructa, aut ægro non satis temperato regimine utente, quin & frigore corpori admissio. Nunquam non infausto omine adparent, morbiq; velociter ad lethalem exitum tendentis indicia præbent non vana; siquidem ipsis invalescentibus, summa oritur deglutiendi difficultas, laryngis & pharyngis inflammatio, singultus perpetuus, cum dolente abdominis tensione, diarrhoeis colliquativis, morte.

XLIII.

Erumpunt præterea in malignis & alia exanthemata v. g. parotides, bubones, anthraces &c. quæ vero proprie non hujus sunt loci. Siquidem parotides & in benignis febribus sæpe numero prorumpunt; bubones vero atque anthraces proprie ad febrium pestilentialium historiam pertinent, atque ex harum
nume-

numero singulari speciei bubones magis videntur proprii. Ceterum non prætereundum, tum inter ipsa exanthemata maligna, tum inter hæc & pestilentialia, summum intercedere, quoad materialem causam, adfinitatem. Experientia enim constat, petechiis evanescentibus, adhuc purpuram erupisse, omine non prorsus malo, iisdem verò retrocedentibus, non maculas alias sed purpuram quandam effloruisse. In peste pariter, retrocedentibus bubonibus, non alii in conspectum prodire bubones, sed vel petechiæ, vel purpura; uti videre est apud RIVINUM de peste p. 8. JOH. KANOLD. *Commerc. Epistol. de peste* p. 28. seq. BOETTICHER de peste C. I. p. 73. DIEMERBROECK de peste passim.

XLIV.

Quod vero de aliis exanthematis observavere auctores fide dignissimi, cadavera hoc morborum genere peremptorum disseccare ausi, ea non tantum externum corporis ambitum obfidere, verum & internam viscerum superficiem, ipsasque cerebri meningis infestare, illud etiam hic loci de malignis exanthematibus, maculis imprimis, est dicendum; non ulterius tamen extendendum, nisi ad febres pessimæ notæ, harumque e numero ad eas tantum, quæ lethalem habuere eventum. Vide præter supra laudatum ADRIANI SPIEGELII librum de Semitertiana THOM. BARTHOLINI histor. anatom. centur. III. §. 68. & V. §. 4. THEOPH. BONETI Sepulcretum cap. de febribus ardentibus, & malignis HELMONTII Oper. p. 869. DIEMERBROECK. l. c. p. 267. & 368. KANOLD. l. c. p. 60.

XLV.

Eadem exanthemata §. 38 -- 42. non in febribus tantum per se malignis, verum etiam in reliquis sæpissime efflorescunt; (id quod non quævis facere solent exanthemata.) Dein non in omni-

bus erumpunt malignis, neque adeo semper in eadem specie; quemadmodum ex febris catarrhalis historia utrumque patescit, qua plures decumbunt, convalescunt, moriuntur, nullis plane adparentibus exanthematibus. In aliis vero adeo perpetua existunt, ut morbus non absolvat decursum suum, nisi adparentibus illis, uti id in febribus miliaribus, & petechialibus veris videmus. Hinc aliis ex malignarum censu essentialia sunt, aliis accidentalia, prouti nimirum morbo, sibi relicto, vel constanter adsunt vel minus.

XLVI.

Utrique autem exanthematum generi commune est, ut augeri possint minuique, pro ratione adhibiti regiminis & medicationis. Regimen calidum, nec non medicamina calefacientia augere exanthematum numerum & periculum, variarum efflorescentiarum cutanearum benignissimæ indolis exemplum evincit; minui vero, immo intercipi posse exanthemata maligna, febris catarrhalis exemplo constat; in ea enim quo minus æstuosum est regimen, quo aptius morbi genio accommodata medicina, eo certius exanthematibus caremus. Immo in acutis bene multis, quibus ne *per* quidem malignitatis inest, regimine æstuoso & medicatione, nescio qua alexipharmaca, purpuram, petechiasque, produci posse, pluribus docere nostra ætate non opus est.

XLVII.

Quid igitur de exanthematum horum indole ac natura sentiendum? An pro mero sunt habenda symptomate, cui nihil plane critici inest? An inter criticas sunt referenda egestiones? An nec critica sunt dicenda, nec symptomatica, attamen pro utili quadam, in hoc morborum genere contingente, excretionem habenda sunt? Nulla harum opinionum est, suos quæ non habeat defensores inter principes in arte viros; nulla etiam est, quæ non
suo

suo tempore ac loco vera sit. Concernit autem quæstio petechias potissimum : namque quod ad purpuram attinet, etiam pelucidam illam, ei inter criticas excretiones, symptomatave activa §. 29. locum denegare poterit nemo, quum creberrima doceat experientia, ejus eruptione legitimo modo facta, pessima symptomatica, præsertim §. 31. 33. ad 37. dicta, antea usque adeo urgentia vel penitus nunc cessare, vel saltem mirum quantum mitigari ut plurimum (ut plurimum dico utpote & interdum symptoma mere passivum exhibent, cujus rei notabile exemplum reperimus in ACT. NAT. CUR. Dec. III. Anni VII. & VIII Obs. 206. Anni I. & IV. Obs. 43.) De petechiis vero contrarium locum obtinere videtur, de quibus ex tot morborum, quos comitabantur, historiis certo certius constat, illarum eruptionem nullum plane infecutum esse symptomatum levamen, sed è contrario eo majus certiusque vitæ imminuisse periculum, quo largiore copia effloruere. Immo in ipsa peste nullum petechiis perniciosius est symptoma, & miraculi instar est, si quis illis efflorescentibus evadit. Vide D'EMERBROEK. de peste l. i. c. xv. pag. 131. Id vero non adeo perpetuum est in malignis, ut non etiam contrarium observetur ; siquidem experientia certa constat, hæc exanthemata in hoc febrium genere interdum non modo mali nihil adtulisse, si legitimo modo effloruerunt, verum etiam levaminis multum, gravissimorumque symptomatum mitigationem ; immo, quod mirum, plenariam morbi solutionem, nullo alio prægresso, aut subsequente naturæ auxilio. De febre maligna, Vinariæ & in vicina inde ab 1689. per plures annos continuo grassante, qui sedulo ea decumbentibus adfuit Cl. STAHLIUS advertit l. c. quod illi quidem petechiarum eruptio non fuerit essentialis, nihilominus, quando legitime procedebat negotium, symptomatum aliquod sequebatur levamen, utilemque, licet non omnino necessariam, exhibebat excretionem. In febre autem epidemica petechiali civitatem agrumque Colonensem circa 1673. infestante, majus & luculentius levamen ab harum macularum efflorescentia observavit, quantumque ad solvendum morbum facerent, proprio suo exem-

exemplo expertus est LAUR. DONCKERS medicus, qui ejus descriptionem dedit in Idea febr. petechialis, quam vide pag. 443. In constitutione autem epidemica Mutinensi, supra §. 20. memorata, notavit Cl. RAMAZZINI, quod morbum hunc epidemicum evaserit nemo, nisi circa septimum diem adparuerint petechiæ primo in collo, dorso, pectore & hæ tandem ad extremos usque pedum ungues sese expanderent; quibus autem pectoris & dorsi fines non transierunt, illis mors obtigit. Nulla autem alia evasuris critica contigit excretio. Vide doctissimi hujus viri Oper. omn. pag. 96. Quæ si ita se habent, manifesto patet, modo dicta exanthemata, etsi eadem videantur, neutiquam esse unius ejusdemque naturæ, sed interdum symptoma exhibere pessimum, mereque passivum, interdum vero activa esse, quin & critica, licet plerumque imperfecte talia, utpote quæ solvendo morbo rarissime sufficiunt solæ, sed alias insuper requirunt excretiones, modo antecedentes, modo comitantes, modo succedentes; ex quarum numero una ex primariis est, de qua nunc dicemus, excretio alvina.

XLVIII.

Quemadmodum in febribus malignis alvi adstrictio nullo non tempore summe perniciosa est, & non modo calorem, symptomataque febrilia, imprimis §. 29. 31. 32. dicta, intensiora reddit; verum etiam, in statu præcipue, pessimis symptomatibus aliis, imprimis hæmorrhagiis, purpuræ albæ, aphthis, anginae &c. producendis favet; ita alvus aperta nunquam non bona est; liberior autem ejus successus, quin crebriores dejectiones, tantæ observantur utilitatis, ut non modo summum symptomatum levamen, verum etiam morbi perfecta inde sequatur solutio. Observavit jam HIPPOCRATES passim in libris Epidemiorum, fieri quandoque, ut soluta alvo solvatur febris; & GALENUS in libr. de atra bile c. 4. mentionem facit pestilentis cujusdam constitutionis, in qua diarrhœæ admodum fuere salutares: id vero in febribus etiam exan-

exanthematicis pessimi moris locum quoque obtinere, & frequentius & exactius posteriorum seculorum Scriptores Medici observarunt. Primus id, quod sciam, advertit GERHARDUS COLUMBA; is enim, uti in Præfatione libri sui de febr. pestil. refert, quum ad nobilem quemdam febre petechiali detentum cum aliis celebribus Bononiensibus & Patavinis Medicis arcesseretur, diarrhoea superveniente, se cum reliquis haut parum turbatum memorat, eo quod putabant fore, ut alvo liberius succedente ad interiora revocentur exanthemata, quare vesicatoria adplicarunt, materiam malignam eo ducturi, quo antea vergentem arbitrabantur, inde vero plures ægrotanti natæ sunt molestiæ, quæ dein denuo succedente diarrhoea cessarunt, ut sensibilibus convalesceret, unde hoc morbi genus diarrhoeis judicari conclusit, idque dein in omnibus confirmatum observavit, omnes enim, quibus alvus copiose ejecit, in hacce constitutione epidemica evasere, licet cum signis cruditatis, vid. pag. 231. In febre maligna petechizante observavit Cl. STAHLIUS, eam communiter alvi profluvium conjunctum habuisse vel statim in principio, vel circa dies criticos, vel ipsis illis, nullum autem damnum faciebant, neque vires imminuebant, licet per diem duodecies & ultra dejecissent ægri, vid. ejus Opusc. Chym. Phys. Med. pag. 641. Idem de eodem morbi genere, Halæ 1698. epidemico, advertit medicus consumatissimus FRID. HOFMANN in syst. med. T. IV. pag. 243. In petechialibus autem veris nullam magis salutarem excretionem observavit idem magnus vir, quam quæ conveniente tempore fiebat per alvum ibid. pag. 266. Idem de eodem morbo observatum legimus in ACT. MED. BEROL. Vol. I. Dec. I. pag. 13. In febre miliari, quæ circa finem anni 1734. & initio anni sequentis Argentoratum & viciniam infestavit diarrhoea circa quartum plerumque aut septimum diem accedebat, eaque tantum non in omnibus observabatur per totum morbi decursum durans, non terminosa erat neque insalutaris, sed critica levamenque ægro adferens, nempe in statu & decremento morbi, in principio autem non adeo erat tuta, teste Cl. SALZMANNO in Diff. sua inaug.

pag. 24. In pessimo variolarum genere & vere pestifero, quantæ sit utilitatis alvi profluvium ultro die nono, decimo, quin & citius proveniens, vel & arte excitatum, vel ex doctissimorum medicorum Anglorum RICHARDI MEAD & JOH. FRINDII observationibus constat. Unde etiam ars nostra non infelici successu in hoc febrium genere naturam imitari didicit, atque perversæ medicationi sudoriferæ, olim universaliter receptæ, feliciori successu substituit cathartorum usum, idque non tantum in harum febrium initiis, verum etiam per reliquum decursum. In constitutione illa epidem. Colonienfi modo laudatus DONCKERS lenia propinabat cathartica, in primo morbi stadio, quod ad macularum eruptionem extendebat, idque tam felici successu, ut ex magno ægrotantium numero, quorum habuit curam, quinque tantum sint mortui; cujus methodi necessitatem experientia auctori confirmavit, adeo certa, adeo clara, ut adfirmare nullus dubitet, si ea falsa sit aut esse possit, nulla certa sit, aut futura sit unquam. Hanc medendi viam dum in eodem morbi genere sequeretur Clariss. medicus Anglus TH. GLASS tanta usus est felicitate, ut tres tantum perdiderit ex centum; imo aliquoties vidit vertiginem, gravem capitis dolorem, insignem præcordiorum oppressiõnem, multum mentis corporisque languorem in febr. petech. Epidem. per eam medendi rationem submota, suppressa febre in ipsis incunabulis, vide ejus doctissimos Comment. XII. de febribus ad HIPPOCR. doctrinam pag. 101. & 155. Ubi hæc methodus fufius exponitur. Etiamfi autem non defint viri longe experitissimi, qui eodem in casu emeticis potius, utpote breviori via, utendum arbitrentur, magis tamen proficua videtur alvi solutio, utpote qua via ipsa utitur natura ad noxia eliminanda, beneque observavit vir Cl. CLIFFT. WINTRINGHAM Nosol. pag. 122. quum utriusque generis remedia in usum vocaret, vomitoria catharsi omiffa non æque feliciter ægris successisse, quam omisso vomitorio catharsin.

XLIX.

Neque tamen hæc de quovis alvi fluxu, neque de quavis maligna febre intelligenda. In principio enim febris, uti modo diximus, alvi fluxus magis nocet, quam prodest; præsertim si id quod excernitur tenue est, aquosum, male mixtum. In summo autem morbi statu alvi profluvia, quæ intolerabilem spargunt foetorem, viridia, lurida, plumbea, cruenta, ichorosa, nigra, dolore summo abdominis stipata, inscio ægro elabentia, infauti sunt omnis; item colliquativa, cum retractione, duritie, aut distensione abdominis, mortem plerumque antecurrunt. Præsertim vero ad febris naturam est respiciendum: sic plures malignæ, uti modo vidimus, diarrhœis judicantur, aut saltem mitigationem inde accipiunt; sed quum eadem excretio in constitutione Mutinensi supra memorata superveniebat tantum abest, ut levaminis aliquid adtulerit, ut potius morbi funesti exitus indicium præbuerit non vanum Celeberrimo RAMAZZINI l. c. In ipsa peste nullam esse excretionem magis exitialem, quam alvi profluvia, neminem medicorum latet. Unde etiam alvi fluxus, arte excitati, non semper eundem faustum successum habuere. In febre petechiali, anno 1683. in Hungaria grassante & a Cl. ANDREA LOEW descripta, purgantia & vomitoria nullum invenere locum, imo omnes quibus cathartica fuere exhibita brevi post exspirarunt, ex iis vero, qui vomitoria adsumserunt, paucissimi evasere, nempe ii solummodo, quorum robur naturæ adhuc erat inconcussum, in quibus & citius morbus sua decurrit tempora. Idem fere in febre maligna 1699. 1704. 1705. ab eodem medico observatum legimus; neque ab his diversa, quæ filius ejus CAROL. LOEW in febre maligna 1733. observavit. In febribus autem malignis 1713. Sempronii grassantibus nec vomitoria nec purgantia conducibilia reperta sunt GENSELIO, licet vomitiones & fluxus alvi dysenterici morbo fuerint connexi. Conf. Opera SYDENHAM. Tom. II. ult. edit. Genev. ubi harum Epidemiarum descriptiones adnexæ.

Pergo ad aliam excretionem, in malignis salutariter contingentem, modo dictæ quodammodo oppositam, utpote quam non bene fert, ptyalismum nimirum, seu uberiores sputi ac salivæ rejectionem, ultro oborientem. Non illa quidem tantæ est efficaciæ, nec tantæ extensionis, quantæ illud, de quo modo egimus, excretionis genus, non tamen prorsus contemnendum exhibet naturæ auxilium in iisdem febribus. Nemo medicorum ignorat, quam proficiuus esse soleat ptyalismus in variolis, etiam pessimæ notæ, adeo ut WALDSCHMIDIUS testari potuerit, se nullum sputatorem hoc morbo vidisse mortuum, teste KLEIN. Interp. clin. p. 289. Quod etsi forsitan exceptionem quandam patiatur, attamen in malignis febribus non minimæ utilitatis observatur hujus excretionis liberior successus, de quo non tantum CRAMERUS, Prof. quondam Erfurtenf. verum etiam consummatissimus HOFFMANNUS observavere, quod non facile quispiam decesserit, cui saliva & sputum liberius ferebatur. Vid. HOFFMANNI Med. rat. Syst. T. IV. p. 265. In aliis vero, non minoris periculi febribus idem adverterunt viri sæpius laudati CHIRACUS T. I. p. 47. & HUXHAMUS de febr. c. 5. p. m. 158. Unde etiam valde proficiuum deprehendebatur, excretionem hanc, ubi non satis copiosa erat, artis auxilio adjuvare, quem in finem LENTILIUS, & CRAMERUS mercurium dulcem adhibere non dubitarunt, ejusdemque felicissimos successus in hoc febrium malignarum statu pluries prædicarunt, teste JOHANN. FREDER. SCHREIBER in Observ. & Cogitat de pestilentia pag. 51.

Ast magis singulare nunc sequitur symptoma, surditas nimirum; quod dum recensere adgredior, non possum non mirari accuratissimam in eodem observando exactitudinem HIPPOCRATIS. Nihil enim, quod hanc concernit rem, prætermissum fuit ab eo, uti

uti id passim in ejus operibus videmus. Sic optime notat in Prænot. Coac. 190. in acutis & turbulentis morbis oborientem surditatem malam esse, siquidem, uti in sequentibus ait, deliriorum prodromus sit, idque cum in principio, tum in morbi statu; observavit tamen, hoc non adeo perpetuo fieri, præsertim in epidemicis morbis: Namque Epidem. L. II. sect. I. mentionem facit febris cujusdam, (malignæ quidem, quæque cum hodiernis multum cognationis habet, quæ tamen neutiquam miliarem refert, uti quorundam est opinio) in qua surditas non fuit mali ominis. „ In febribus, inquit, æstivis, circa septimum, octavum & nonum diem, aspredines quædam miliacæ, culicum moribus fere similes, quæ tamen non admodum pruriebant, in summa cute subnascebantur, & ad judicationem usque perdurabant. Ac ne eæ quidem masculorum ulli eruperunt. Mulier vero cui talia fierent, nulla mortua est. Hebetiori tamen erant auditu, & soporosa, quamvis antea non soporosa admodum essent, quibus ista evenire debebant. „ Conveniunt hæc ad amissim cum optimorum practicorum recentiorum, LAZAR. RIVERII, MICH. ETTMULLERI, FRIDER. HOFFMANNII aliorumque observatis, quippe qui surditatem in malignarum statu non tantum nihil mali portendisse, quin omnes, quibus supervenerat obauditio, etiam aliis periculosis signis præsentibus, evasisse toties observarunt. Neque per unum alterumve tantum diem durat surdaster hicce status, sed per totam morbi declinationem, ubi boni ominis est, (nihil enim periculosius esse posset, quam si aliquot diebus surditate transactis mox redit auditus, isque, ut non raro fieri solet, potissimum sub exacerbationibus, adeo acutus, ut & levissimum quemque strepitum percipiant ægri) Immo morbo jam superato, compluribus per aliquod tempus superest, diuque durare potest, nisi maturius a morbo sanguinis quoddam profluvium, aut diarrhæa superveniat, namque & hic veritatem suam tuetur ille HIPPOCRATICUS Aphorismus L. IV. 60. quibus in febribus aures obsurduerunt, sanguinis profluvio e naribus, aut alvi commotione morbus finitur.

LII.

Atque hæc, a §. 30. hætenus dicta, phænomena potiora symptomata sunt, tum passivæ, tum activæ naturæ, quin & utriusque, quæ in hac malignarum periodo præ aliis notari merentur; quibus sese jungunt complura alia, ipsis cum infinitis acutis communia, quorum vero recensitionem, neque instituti nostri ratio exigit, neque præscripti Dissertationi limites permittunt. Qui brevem, exactissimamque eorum desiderat enumerationem adbeat HENRICUM SCRETA de febr. mal. sect. l. c. 9. & 11. & KLEINII Interp. Clin. pag. 87 ad 90. Superest nunc, ut quo pacto harum febrium contingat solutio in sanitatem, inque alium morbum, mortemque exitus, breviter dicamus.

LIII.

Nullus morbus febrilis gravior in perfectam solvitur sanitatem, nisi prægressa insigni quadam evacuatione, quæ ubi manifesta fuerit, subitoque contingit, Critica dici suevit medicis, inde a primis artis incunabulis; & quidem perfecta, quando morbum plenarie solvit, ut sine ullo alio accedente naturæ auxilio redeat sanitas; imperfecta, quando notabilis quidem eam sequitur morbi remissio, sanitas vero nonnisi successive redit, supervenientibus adhuc aliis salutaribus excretionibus. Crisium perfectissima merito dicitur & habetur, qua largissimis fit sudoribus cum signis urinæ probe coctæ. Imperfectæ sunt excretiones variæ ex symptomatum illorum salutarium numero v g. diarrhoeæ, vomitus, ptyalismus, icterus &c. Utriusque generis crisibus solvuntur febres malignæ, licet non omnes promiscue eadem specie, neque eodem modo in subjectis omnibus. Et primo quidem quod ad crisin perfectissimam attinet, adfirmat Cl. HUXHAM, medicus, si quis unquam, in malignarum febrium cognitione versatus, se nullam vidisse febrim malignam, putridamve plenarie sublatam, nisi critico sudore, hanc-
que

que esse viam, qua præ aliis in iisdem febribus materiam morbidam exterminet natura, Id manifesto observavit RIVERIUS in febribus malignis in Gallia 1649. & 1650. tanta sævitia grassantibus, ut omnis generis remedia eluderent: omnes enim, quotquot evasisse vidit, sudavere quinto & sexto die. Id mirum ipsi viro HIPPOCRATICÆ doctrinæ valde addicto, visum quum præter rationem & legem dierum criticorum accidere videretur, hinc etiam omnibus recidivam contigisse colligit, idque etiam ter & quater, & tunc iterum per sudores judicati sunt, vide ejus Observ pag. 210. Ast CH RACUS duplicem tertianam mali moris nunquam perfectissime in sanitatem solutam vidit, nisi largissimis sudoribus, ægrotantes valde exhaurientibus, qui quidem sudores non raro criticis diebus prorumpebant; namque in febribus malignis cum & sine petechiis idem celebris medicus Gallus nullos evadere vidit, nisi eos qui sudavere die 7. 11. 14. Cujus quidem auctoritas eo majoris est facienda, quum non ex præjudicio quodam cæco in Veteres medicos, HIPPOCRATEM & GALENUM, quos vilissimis æquiparabat empiricis (*comme des marechaux ferrans, qui ont recus les uns des autres quelques traditions incertaines*) sed dictante experientia, & natura ipsa viam monstrante scripserit, vid. Ejus tractatum sæpe citatum p. 8. 37. 50. Silentio prætereo febres pestilentes, quæ, uti vel unius sudoris Anglici exemplo constat, nullum aliud ferunt criticæ egestionis genus, præter sudores profusissimos; quum modo dicta satis superque id probant quod volumus, videlicet febres malignas frequentissime criticis sudoribus solvi. Id vero de omnibus dici nequit: docet enim experientia, dari etiam malignas, vix ac ne vix quidem, sudores ferentes, multo minus critice illis solvendas. De his vide sis MATTH. TILLINGIUM Tr. de febr. petech. Cap. XIII. p. 206 ubi bene observat, sudores in hoc morbi genere, etsi cum requisitis accidant conditionibus, nedum in die decretorio, raro solere eas ex toto judicare; immo interdum primo die ex sudore febrim remittere, deinceps vero symptomata ingravescere, & post multos sudores decumbere ægrotantes. In hisce igitur aliæ evacuationes criticæ
locum

locum obtinent, dum aliæ atque aliæ diarrhœis successive in fanitatem solvuntur §. 49. aliæ exanthematibus non unius generis §. 48. aliæ alio modo. Neque interdum una tantum via sese in integritatem vindicare nititur natura, sed omnia summis molitur viribus, & per quoscunque potest meatus, quicquid corpori noxium est interitumque minatur, eliminare conatur. Sic corruptam materiam in vel circa ventriculum hærentem, vomitibus; sic putridam, intestinis molestat, colluviem crebris dejectionibus; sic pectori inimicum mucum tussi ac screatibus; sic fluidorum circulantium corruptelas sudoribus atque urinis exterminat; sic humorum lymphatico-ferosorum depravationes salivatione spontanea evacuat; sic denique horum, & subtilissimorum quorumque liquidorum inquinamenta efflorescentiarum forma ad summam cutim amandat, immo cutim potius deponit & membra integra, vitam ut fervet. In pessima febre maligna, quæ in Galliæ quodam loco tanta vehementia grassabatur, ut bidui vel ad summum tridui spatio e medio tollerentur decumbentes, illis qui a tetro hoc morbo evadebant, tota fere cutis cadebat. Vide Historiam Academ. Regiæ scient. Paris Ann. 1715. pag. 14. Edit. Paris. In primis autem artis nostræ tabulis status cujusdam pestilentis mentio fit, quo tanta sæviit atrocitas morbus, ut multis brachium & cubitus totus deflueret; nonnullis etiam femur integrum & tibia, aut pes totus denudaretur, neque genitalibus partibus pepercerit, sed illuc ruente morbi violentia gravissimas excitaverit calamitates. vid. HIPPOCRATIS Epidem. III. sect. 3. pag. 168. Edit. FOES. Eadem plane de famosa illa peste Attica adnotavit vetustissimus scriptor THUCYDIDES de bello Pelopones lib. II. hisce verbis.

καὶ εἰ τις ἐκ τῶν μεγίστων περιγενόιτο, τῶν γε ἀκρωτηρίων ἀντιλήψις αὐτῆς ἐπεσημαίνετο κατέσκηπτε γὰρ καὶ ἐς ἰδοῖα, καὶ ἐς ἀκράς χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ πολλοὶ σερικομένοι τετῶν διαφεύγον· εἰσι δ' οἱ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν.

Quod LUCRETIUS, qui istam THUCYDIDIS descriptionem, egregiam plane, fere integram in libro VI. in Latinum convertit, hisce versibus expressit

Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos hic morbus & artus

Ibat

Ibat, & in partes genitales corporis ipsas.

Et graviter partim metuentes limina lethi

Vivebant, ferro privati parte virili.

Et manibus sine nonnulli, pedibusque manebant

In vita tamen, & perdebant lumina partim.

Licet igitur summa adpareat naturæ energia etiam in febribus malignis, non tamen prætereundum, morbum in ipsis hisce criticis momentis suam fervare indolem subdolan, mutabilemque, ut iisdem minus tuto fidere queas, siquidem creberrima experientia constat, morbum qui jamjam desævuisse videbatur, brevi post repetuisse, ægrotosque cum optimis etiam signis, mutatione præter omnem opinionem subito facta, diem obiisse supremum. Tenendum etiam hoc, fieri quandoque, ut absque ulla manifesta coctionis, aut evacuationis criticæ specie solvi videatur morbus, cui tamen non esse fidendum jam monuit HIPPOCRATES Aphor. II. 27. Siquidem indubia experientia constat, sic evadenti diu multumque cum varia imbecillitate colluctandum fuisse, vel citius tardius affectionem quandam metastaticam, ex ista acrisia originem trahentem, fuisse.

LIV.

Quod si igitur vitæ vires sufficiunt fecernendis impuris a puris, iisdemque, vel uno impetu, vel successive, exterminandis, pristina rursus, quin & quandoque perfectior, redit sanitas. Id vero non nisi lento contingere solet gradu, viribus corporis mentisque vigore, nonnisi tardius redeuntibus. Id quod non alio modo fieri potest in morbo, cujus in principio vires jam usque adeo debilitatæ fuerant, & in quo functiones animales inprimis lædebantur. Compluribus igitur morbo jam superato, aut stupiditas aliqua superest, aut vertiginosa capitis gravatio, aut somni defectus, uti & surdaster ille status. Multi insigniter contabescunt, minori tamen hic, quam post alias acutas, periculo. At si non omnis morbi materies eliminatur, corporisve partes, internæ potissimum.

tissimum, morbi atrocitas læsa fuerunt, varii succedunt adfectus, chronici imprimis (non enim frequenter fieri solet, ut priori acuto morbo alius succedat acutus) huc igitur pertinent morbi febriles varii, febres ipsæ, cum intermittentes (id quod malignis tertianarii quid referentibus §. 25. non infrequens est) tum hecticæ (ut in reliquis) ex obstructionibus, abscessibus, ulceribus, variorum nobiliorum viscerum v. g. pulmonum, hepatis, mesenterii, uteri &c. originem trahentes. huc etiam referendi alii adfectus chronici, hypochondriaco-hysterici, cachectici, rheumatico - arthritici, cutanei v. g. purpura chronica, scabies, ulcera, &c. nec non fluxiones non unius generis v. g. diarrhœæ, hæmorrhoides, fluor albus, fluxus oculorum, aurium &c. Inprimis vero nostram merentur attentionem singulares illæ systematis nervosi, sensuumque internorum & externorum læsiones, post febrim malignam superatam superstitæ, quandoque & subito ac præter opinionem contingentes. Sic ingenii vigor interdum nunquam redit, memoria debilitatur, aut plane perit, cœcitates variæ, aliave oculorum vitia producuntur. His adde paralyfes, artuumque contracturas, post malignas febres aliquando oriundas. Conferri meretur de hoc argumento GEORG. AUG. HENRICI Dissert. de abscessibus per materiam & ad nervos Goetting. 1755. habita.

LV.

Verum enim vero si vires vitales non sufficiunt materiæ morbificæ secretioni, excretioni, vel & ejusdem ad ignobiliores partes depositioni, aut si incondita arte turbatur negotium, succumbit tandem natura, morbusque funestum fortitur eventum. Id quod non una ratione contingit; generatim tamen dici potest, subitanam quandam mortis rationem malignis magis esse familiarem & frequentem, præ aliis: exiguus enim est numerus eorum, qui lentiori modo extinguuntur, peripneumonia, agrypno comate, caro, lethargo; maxima maligne decumbentium pars subito, & quandoque præter omnem expectationem, idque non infrequenter

ter inter deliria fortiora, exstinguntur, ut diceret eos apoplexia percussos esse, aut cor ipsorum subito paralyticum redditum nonnulli in fortius animi deliquium cadunt, inque illo exspirant: aliis exanthemata retrocedunt, unde vel cita mors sequitur, vel de novo productis gravissimis quibusque symptomatibus, post breve tempus certus interitus. Compluribus præter opinionem aphthæ suboriuntur atque invalescunt, accedente angina, aut singultu perpetuo, cum summa & dolorifica abdominis tensione, citaque intestinorum necrosi, ex dejectionibus crebris, cruentis, nigris, putridis, ichorosis, pessime olentibus, non obscure colligenda. Hæc pauci, perpetuo hætenus graviterque delirantes, aut convulsionibus agitati, nunc ad se redeunt, viribusque omnibus exusti brevi post exspirant.

LVI.

A morte non raro ex naribus, faucibus, inque sexu sequiore ex genitalibus, cruor prodit. Cadavera minus, quam in aliis acutis fieri solet, obrigescunt, sed mollia, flexilia, quin partibus quibusdam calida, aut sudantia observantur, aut hinc inde maculis istis latis, vel & petechiis deturpata conspiciuntur, vel utriusque generis maculas sub cuticula quasi latitantes offerunt; cadavera præterea foetorem spargunt detestabilem, & cito in putredinem abeunt.

LVII.

Cadavera malignis demortuorum qui cultro subjecere anatomico præter supra §. 42. dicta, variaque corporum privata vitia, nunquam non invenere viscera quædam nobiliora interna, inprimis cerebrum & abdominalia viscera, inflammatione, gangræna, sphacelove plus minus corrupta, vel suppuratione destructa; serum faniosum inter cerebri meninges vel abdominis cavitatem, effusum, uti & bilis vario modo corruptæ colluviem, aut collectionem

nem in primis viis & vesicula fellea. In febre maligna cum & sine petechiis, quæ anno 1694. Rupefortium depopulata est clariss. CHIRACUS, Regis Galliarum jussu illuc missus, dum illorum, qui in incremento, scil. ante quartum diem, obierunt cadavera disseccaret, reperit cerebri vasa semper sanguine atrorubente aut livido turgida, hepar inflammatum aut sanguine turgidum, omnes venæ portarum ramificationes valde adparentes, sanguineque in grumulos veluti coacto insigniter repletas, ventriculū una cum intestinis rubrum, inflammatum, maculisque notatum lividis; in hisce sanguis deprehendebatur coagulatus in Vena Cava, nec non in cordis ventriculis, in reliquis vero qui circa morbi vigorem, die nimirum septima periire, si febris vehementior fuerat, prioris sanguinis loco liquidus inerat vasis cordisque ventriculis; spissus vero & semicoagulatus, quando mitior fuerat febris, pulsus nimirum parvus, languidus, nec non æstus moderatus, naturalem non multum excedens; in hisce postremis intra cerebri meninges, inque abdominis cavitate sanies effusa reperta fuit; pulmones vero reliquis visceribus minus alterati conspiciebantur, & nonnisi quædam sanguinis infarcti vestigia obferebant. Cum quibus conveniunt, quæ in cadaveribus variolis, morbillis, tertiana continua, malignis, dictas febres mali moris immediate antecedentibus, nec non in ipsis febribus pestilentibus, easdem subsequētibz, idem observavit clarissimus vir; quibus reliquas, quas postea sæpissime in omnibus malignarum speciebus instituit dissectiones perfectissime respondentes invenit, neque refragantur iisdem aliorum fide dignissimorum virorum observationes, & varietates tantum exhibebant, pro diverso quoincedebant malignæ febres, violentiæ gradu. In ipsa crudelissima peste, præter alia singularia, semper quoddam nobilius viscus, cerebrum imprimis, pulmones &c. inflammatione gangræna, sphacelo corrupta cernebantur, quemadmodum id patet ex egregiis illis observationibus in ultima Massiliensi peste institutis a viris celeberrimis CHICOYNEAU, VERNY, SOULIER. Non igitur unum præcise idemque in hoc morborum genere absolute adficitur viscus

viscus, magnamque patitur exceptionem illud complurium adser-
tum, quod qui acutis pereunt sphacelo solidorum, præsertim
ventriculi & intestinorum, succumbant, aut quod hepar cum bile
præ aliis nobilioribus partibus adficiatur. Verum quidem est, ex-
stare etiam complura dissectionum, huic sententiæ patrocinantium,
testimonia; attamen & hoc verum est, perpauca ex illorum
numero fuisse, qui omnes aperuerint cavitates, plerosque aperto
abdomine, ibique vitio quodam reperto, ibidem substitisse. Quod si
enim & reliqua nobiliora viscera, atque in his cerebrum imprimis
perlustrassent, nullum est dubium, quin & ibidem phænomena p.
n. ipsorum curiositati oblata fuerint, id quod ex modo allatis
exemplis, omni exceptione majoribus, satis patescit, utpote quæ
cerebrum nunquam non inflammatum, aut gangræna corruptum
obtulerunt. Neque vero defunt alia, ubi in suppurationem abiit
pars satis notabilis hujus nobilissimi visceris: idque etiam præsens
observatum, ubi nulla insignis functionum animalium læsio ejus
suspicionem faciebat. In tertiaria duplici maligna sæpe laudatus
CHIRAC in compluribus subjectis abscessus saniosos in cerebro,
æque ac in hepate, a se repertos testatur. Clarissimus vero PRIN-
GLE in diversis subjectis, maligna febre demortuis, modo cere-
brum & cerebellum suppuratum invenit, aut materiæ purulentæ
vel ichorosæ magnam partem ibi effusam reperit, neque vero in
quodam subjecto rationis usus brevi ante mortem adeo deprava-
tus erat, ut non ad omnia distincte responderet. Ceterum ne-
gari nequit, viscera quædam abdominalia, hepar etiam cum bile,
tum in quibusdam malignis, tum in quibusdam determinatis casi-
bus magis adfici, quam alia viscera: exempla enim prostant bene
multa, ubi hæ partes enormiter læsæ adparebant, reliquis levi-
saltim, & forte sub mortem nata, læsione adfectis. Generatim ve-
ro, si per omnia exempla eamus, propositionem aliter, quam
supra factum, enuntiare non possumus. Confer, si placet, præ-
ter supra §. 42. citatos auctores CHIRAC. Tr. de febr. mal. &
pest. T. I. p. 40. ad 58. Collectionem scriptorum de peste Massi-
liensi, jussu Regis, Gallice editorum Paris. 1744. in 4to part. I.

pag. 248. PRINGLE Tractatum sæpe citatum l. c. §. x. RULAND de lue Hungar. p. 695. JOH. FREDER. SCHREIBER. Obs. & cogit. de pest. pag. 13. collatis observatis Clarissimi DELDIER in modo laudato Tractatu Gallico de peste part. 1. p. 201. seq. reperiundis.

LVIII.

Verum enim vero non uni tantum nocent subjecto malignæ vi sua deleteria, quæcunque illa fuerit, sed etiam corporibus sanis eandem communicant, seu, ut me brevibus expediam, contagium adfectio est malignis tantum non omnibus competens. Hæc propositio adeo vera est, adeo evidens, totque seculorum tristissima experientia confirmata, ut non immerito miratura sit omnis posteritas, extitisse seculo tam illustri, quale nostrum est, non infimi subsellii medicos, summis viribus contendentes, febres malignas, ipsamque pestem, omnis contagii expertes esse. Profecto nisi ex doctissimorum horum virorum scriptis contrarium eluceret, crediderim, rem acu tetigisse elegantissimum FONTENELLE in elogio clarissimi viri FRANCISCI CHICOYNEAU, contendentem, inventum fuisse hoc ab hisce viris, ut summam pestis vim attractricem aliquomodo infringerent. Quum indubia constet experientia præ reliquis corripere contagiosis morbis, qui aliis sunt meticulosiores, nihilque magis favere fuscipiendo contagio, quam terrorem, adeo ut celeberrimus quondam Lipsiensis Professor A. Q. RIVINUS proximam pestis causam terrorem pestis crediderit, reliqua vero omnia esse saltim remotiores causas, utpote quæ occasionem terrori pestifero præbeant, vide ejus Dissert. de peste Lips. p. 34. Ast in re tam gravi pia fraus æque perniciose deprehenditur ac error.

LIX.

Qua ratione contingit hæc mira morborum propagatio ?
Pro-

Profecto id æque difficile dictu est, ac quo non fiat modo. Utrumque autem scitu perquam necessarium. Quo enim modo non fiat, nosse debemus, si infinitis terroribus panicis carere cupimus; quo autem præcise modo contingat, scitu pariter necessarium, quum eo ignorato vana sit omnis prophylaxis; utrumque autem inter pia desideria artis nostræ referendum. Dixit alicubi magnus ille LEIBNIZIUS, homines, siquidem vellent, a tribus illis maximis flagris, bello, peste; fame sese liberos præstare posse. Utinam vero media nobis ostendisset, isthac potiundi felicitate; profecto universum mortalium genus hocce suo invento magis sibi obstrictum reddidisset, quam sibi devinxit Remp. Literariam tot immortalibus scriptis. Etsi autem hoc LEIBNIZIANUM dictum cum illo ARCHIMEDEO ausu non incommode comparare possis, qui se terram moturum dictitavit, si sibi locus, ubi pedem figere possit, daretur: attamen in memoriam revocans, quæ recentioribus temporibus a nonnullis egregiis viris eum in finem fuere prolata, & tentata non absque omni successu, non possum non animum inducere, ut credam, multum cum quoad ferociam, tum quoad extensionem imminui posse contagia; qui tamen labor tandiu incertitudinis, alexæque plenus erit, quam diu & materiæ malignæ & femini contagiosi indoles, ortus, propagatio, interitus nos latet. Quicquid vero de materia ista contagiosa scitur valde generale est, & huc fere redit: videlicet hanc materiam esse longe subtilissimam, halituque multo tenuiorem, mole vero licet minima sit, virtute tamen quam maxime activa esse præditam, idque singulare habere, ut non modo sui multiplicativa sit, verum etiam assimilativa, ut ita loquar; aliam vero omnibus subjectis & semper nocivam esse, aliam e contrario quibusdam tantum nocere, idque nonnisi sub certis conditionibus, nondum notis; adficere autem præ reliquis certas corporis partes, humores, viscera &c. & ubi humorem universalem nostrum adficit, eundem modo inspissari & condensari, modo attenuari ac dissolvi, semper autem ad putredinem majorem minoremve disponi; quædam denique immediate tantum, quædam
media-

mediate, quædam etiam utroque modo corporibus fanis eandem quoad speciem corruptionem inferre, idque plerumque nonnisi ex corporibus infectis vivis. Quænam vero inter hæc morborum femina, *μικρογὰτα*, aut, si mavis, fermenta intercedat differentia specifica, nos adhuc latet, quæque eum in finem a summis viris fuere in medium prolatae opiniones, communem hypothesium sortem subierunt, quæ in eo consistit, ut earum commenta deleat dies; neque ea etiam generatim ad salium alkalium volatilium censum referri poterunt, si fidem quandam merentur experimenta
 Cl. PRINGLE.

LX.

Indicatis igitur potioribus momentis, quibus febres mali moris inter se conveniunt, quibusque ab aliis differunt febribus, superest ut quomodo inter se ipsas differant, brevibus dicamus. Non enim sufficit morbos generatim nosse, & qualicunque eorum historica cognitione imbutum esse, sed species uniuscujusque morbi exacte sunt distinguendæ & pernoskendæ cuilibet eos curaturo. Etenim, uti medicorum ignorat nemo, morbus qui videtur idem, sæpissime diversissimus est, quum uno eodemque generali termino varii comprehendantur morbi, quoad causas, a quibus immediate mediateve producuntur aut foveantur, toto cælo differentes, adeoque & medendi rationes longe diversissimas exposcentes. Quot, quæso, & quam diversos complectitur morbos idem vulgatissimarum adfectionum v. g. cephalalgiae, colicae, convulsionum, arthritidis, infinitorumque aliorum, ne dicam, omnium morborum nomen! Quorum qui non distinguere valet differentias, speciem cum specie confundendo, communem quidem committit errorem, quem vero tantum non semper periculum comitatur, nec raro lethalis sequitur eventus. Ut ne igitur totus generalibus inhærens, illud, in quo omnis rei cardo præcipue vertitur, plane neglexisse videar, coronidis loco potiores febrium malignarum differentias específicas indicare tentabo,
 quum

quum vero brevitatis summa habenda sit ratio, nonnisi primas earum lineas exhibere licebit.

LXI.

Morborum differentiae generatim dicuntur determinationes, morbos a se invicem distinguentes, suntque duplicis generis; aliae morbo sunt intrinsecae, constantes, perpetuae, ut sine illis concipi nequeat morbus; aliae vero aliunde quam a morbo ejusque conceptu dependent, adeoque adesse vel abesse possunt, ut tamen idem adsit morbus; illae dicuntur essentialiales, hae accidentales nuncupantur. Ubicunque igitur idem adest nexus determinationum essentialium in pluribus subjectis, ibi idem specificè adest morbus, diversus ubi contrarium obtinet; (species enim dicitur individuorum similitudo.) Nullus vero quum existat morbus febrilis in quo non adsit determinata connexio variorum symptomatum coexistentium & successivorum §. 13. sequitur, quod ubicunque idem adest nexus symptomatum essentialium coexistentium successivorumve, ibi adsit morbus specificè idem, seu eadem morbi species, & vv.

LXII.

Ad febris igitur malignas dicta adplicantes & symptomatum modo dictorum in iisdem ordinandis rationem habentes, in quatuor fere genera omnes dividendae videntur; quae intestinalium, exanthematicarum, nervinarum, sudoriferarum nomine distinguemus. Singulis hisce symptomata maligna §. 9. 15. 30. ad 37. sunt communia, gradu licet diverso, quaedam vero ex reliquis, passim dictis, alii atque alii magis propria sunt.

I. INTESTINALES. Hoc nomine eas ex malignarum censu distinguimus febres, quæ crebris alvi profluviiis stipantur, modo tanquam symptomate activo coëxistente perpetuo, uti in dysenteria maligna, modo ut successivo, uti in illis quas diarrhœis judicari diximus §. 48. quæque adeo non modo ferunt, sed ex naturæ lege postulant cathartica. Intestinales dicimus has febres (alii eas stomachicas, mesentericas, biliosas adpellat) eo quod mali fomes in primis potissimum viis hærare, vel ad illas amandari videtur. Optime quippe jam olim notavit GUIL. BALLONIUS febres alias esse venosas alias gastricas i. e. quasdam phlogosin sequi potius venosi systematis, quasdam vitium humorum in præcordiis; quæ venosi sunt generis primo quoque tempore per phlebotomiam cessare, quæ alius sunt generis non facile phlebotomia solvi, sed potius cathartico egere. vid. ejus Oper. T. I. pag. 78. & qui de hoc morbi genere optime scripsere GEORG. BAGLIV. in Prax. med. BURG-HARDI Diff. de febr. mesenter. JOH. HARTM. DEGNER de dysenter. bilios. WAGNERI nov. method. in malign. HEISTERI comp. med. pract. c. 5. RIEDEL de febr. intest.

II. EXANTHEMATICÆ. Dictum fuit supra §. 45. 46. 47. exanthemata, præsertim §. 38. 39. indicata, malignis aliis esse essentialia, aliis accidentalia; aliis critica esse, aliis mere symptomatica. Illæ igitur febres malignæ, quarum symptoma successivum essentialiale & criticum constituunt hæc exanthemata merito singulare febrium malignarum genus constituunt, tum a prioribus tum a reliquis, judicationis modo in primis, differens. Licet enim & in hoc febrium genere, uti in priori, sæpissime contingant diarrhœæ, æque salutare uti §. 48. dictum, id tamen neque semper neque omnibus in subjectis fit, & quando id etiam accidit, alvi dejectionibus tamen non solis judicantur, sed exanthemata insuper requiruntur, quod prioris generis febres non faciunt, quæ feliciter decursum suum absque exanthematum eruptione absolvunt, unde merito hæc febres a se invicem distinguendæ. Huc igitur pertinent febres mi-
liares

liares & petechiales veræ. Ipsa pestis species est maligni morbi ad hoc genus referendi, illa saltim quæ bubonibus judicatur, hæc vero excretio veræ pesti unice essentialis & critica est, qua ab aliis distinguitur morbis pestilentibus, uti id optime evictum dedit JOH. KANOLD in *Commerc. epist. de peste*, pag. 81. seq.

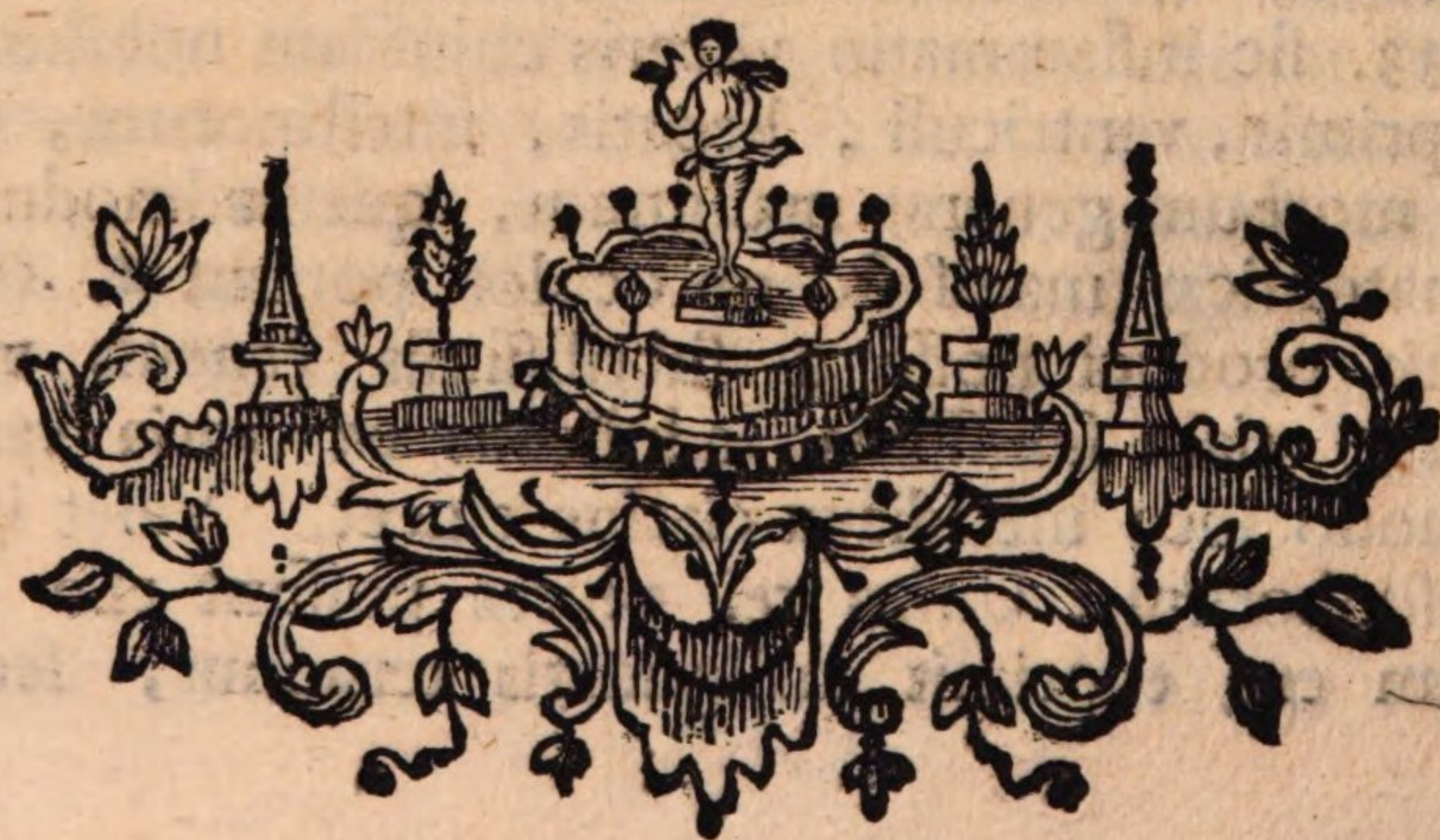
III. NERVINÆ. Hanc vocem hic non eo sensu intelligimus, quo illa recentiores quidam medici, Angli inprimis, utuntur, utpote quibus febrium nervinarum nomine singulare quoddam febrium lentarum genus venire solet, quæ quidem cum malignis multa habent communia, in quibus succi nervosi & lymphatici, uti illi quidem putant, potissimum corrupti videntur, sanguinis vero insignis corruptio ad putredinem prona nondum adest. De his confer. JOH. HUXHAM de febr. c. 7. RICHARD MANNINGHAM Tr. de Febriculis BROWNE LANGRISH Theoria & Praxis modern. Lond. 1738. in 8vo anglice edita. Nervinas hic illas dicimus malignas, in quibus systema nervosum eminenter & manifesto adfectum adparet, quæque adeo insignioribus motibus spasticis & convulsionibus stipantur. Hujus erat census morbus, qui Anno 1597. Hassiæ, Westphaliæ & viciniæ epidemius fuerat, cujus exstat descriptio sub tit. morbi convulsivi maligni, seu Spasmi pestilentialis in Oper. GEORG. HORSTII. T. II. pag. 299. seq. qui nihil aliud erat, uti ibi dicitur, quum intemperies contagiosa nervorum & tendinum, cum præternaturali tensione & convulsione membrorum, epilepsia, veterno, delirio, aliisque malignis symptomatibus. Rediit subsequenti seculo 1648. & 1649. it 1675. in Voigtlandia graves edidit strages. Grassabatur etiam hoc, quo vivimus, seculo 1717. in Lusatia ac Misnia, de quo videatur GOTTL. BUDDÆI consil. med. von der Krampfsucht. & magni FRID. HOFFMANNI syst. med. rat. T. II. pag. 304. ubi brevis & succincta hujus morbi descriptio exstat.

IV. SUDORIFERÆ. Supra §. 51. diximus dari febres malignas, quæ sudoribus judicantur, alias vero alio modo judicari & vix ferre fudores. Hæ igitur singulare malignarum genus constituunt, atque sub se comprehendunt non tantum malignas varias proprie tales, quarum supra facta est mentio, sed & ipsas pestilentes febres. Veritatem sane pronunciavit optimus SYDENHAMUS dum pestem bubonibus, pestilentem febrem sudoribus solvi pronunciavit. Id quod exemplo suo comprobavit pestifera illa lues, & ipsa peste atrocior, sudoris Anglici nomine notissima, quæ primo 1483. in HENRICI VII. regis Angliæ exercitu coeperat, & dein 1485. Angliam prima vice depopulata est subsequente autem seculo aliquoties rediit ut 1506. 1517. 1528. 1551. Dirissima erat & acutissima lues, quæ maximam ubivis edidit mortalium stragem, quatuor & viginti horis, quin & citius perimens, unde sub Ephemeræ pestilentis Britannicæ nomine libro singulari optimam ejus descriptionem dedit JOH. CAJUS. Qui corripiebantur hoc morbi genere calidam quasi auram per membra discurrentem sentiebant, succedente largissimo, graveolente, perpetuo sudore, viginti quatuor horas & ultra durante. Quod si vel leviter turbabatur sudor, actum erat de vita decumbentium, unde in principio antequam ejus natura cognita erat incredibiles edidit strages: Si citius desit sudor brevi post vel recidivam patiebantur, idque bis terve, vel in difficillimos incidebant morbos. Omnis morbi medela in sudoriferis consistebat. Hujus census quoque fuit lues illa sudatoria, quæ ante aliquot lustra Piccardiam infestavit, Gallis la suëtte dicta, minore autem grassabatur sævitia, & ad duas tresve dies protrahebatur. conf. JOH. FRIND Hist. med. vol. II. p. 333. SIM. RICHINI Epist. de Febr. sudator. HARTMANNI Diss. de sudore unius lateris in proem.

LXIII.

Hæc de malignis veris. Complicatæ enim non sunt hujus loci, sed species formant peculiare eorum generum, quorum nomen gerunt; quatenus vero malignitatem habent complicatam, ad aliquod genus ex dictis erunt referendæ. Sic catharrhalis maligna alvi profluvia habens conjuncta, uti id sæpissime fit, de intestinalium malignitate participat; intermittentes, pleuritides malignæ, exanthematis miliaribus judicandæ de secundi generis &c. De proprie vero sic dicta malignitate harum febrium, seu earum causa proxima & continente nihil addo, ne a certis ad incerta, a manifestis ad occulta delabar. Generatim nemo non facillimo negotio perspicit, quum in febribus malignis in universum omnibus, vires vitales non lædantur, sed plane dejiciantur, ex functionibus autem animales inprimis adficiantur, malignitatem cum viribus motricibus principibus machinæ corporis nostri esse infensissimam, tum illas inprimis potentias oppugnare, quæ functionum animalium exercitio destinatæ sunt. Id vero non uno modo fieri potest; sic summa debilitas viriumque ingens prostratio cum symptomatum malignorum non minima parte producitur, dum sanguis densissimus ad omnia fere vasa capillaria hæret immeabilis, visceraque vasculosissima infarcit, obstruitque §. 10. sic putris humor & biliofa colluvies in & circa ventriculum hærens eadem producit §. 10. & 33. sic inflammatio visceris cujusdam nobilioris, abdominalis inprimis, ventriculi, hepatis, intestinorum, mesenterii, uteri &c. morbum generat malignum, quemadmodum id dissectiones anatomicæ manifesto ob oculos ponunt §. 57. Sed eadem omnia produci posse a subtilissimis venenis vario modo corporibus, etiam sanissimis, adplicatis ex varia variolas inferendi methodo luce meridiana clarius elucet. Valet igitur & hic illud philosophorum: Unius rei plures possunt esse causæ, neque unicum ens exprimit malignitatis terminus, sed quemadmodum

modum febres malignæ ipsæ multum inter se tum quoad speciem tum quoad gradum differunt, ita & earum varia esse potest malignitas, & pro ratione causæ materialis, activitatis, sedis, modi agendi diversa. Ad quatuor autem capita reducendæ erunt hæ causæ variæ, si differentiæ morborum specificæ realem exhibent diversitatem, quæcunque autem ex istis causis malignitatem suam exserunt in individuis, facile quivis intelligit, illam in sporadicis variam esse posse, & diversæ speciei; in epidemicis autem, qua talibus, communem esse debere, communesque origines agnoscere, easque vel intrinsecas, dum in corpore humano accedente simul influxu vitioso rerum quam maxime communium v. g. aeris, victus, potus &c. hujusmodi generantur noxæ: vel extrinsecas, dum extra corpus humanum jam perfecte elaboratæ existunt nocivæ causæ, illique per contagium vario inferuntur modo. Sive autem extrinsece sive intrinsece producantur harum perniciosarum rerum geneses, longius sane quam a præsentē aut immediate antecedente rerum statu derivandæ erunt, si verum est, de quo nemo dubitare potest, cui fatum est synciput, quod præsens gravidum sit futuro. Eorum autem cognitio humani ingenii limites transcendit, & intelligentiæ divinæ soli patet. Nostri est, discere naturam, effecta ejus rimari, eandemque ducem presso sequi pede.

Schwarz, Rudolph G.

Diss. med. inaug. sistens febris malignae ideam generalem

Argentoratum 1760

4 Diss. 3791,11

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10974197-3

VD18 15163881-001